

Izpitna vprašanja – Uvod v pravo (dr. Alenka Kuhelj , izredni , Šk. Loka , 22.03.2005)

1. Opredeli državo in katere so njene sestavine .
2. Opredeli pojem legitimnosti oblasti .
3. Opredeli razmerje med pravom in državo .
4. Opredeli pojem sodobne države kot pravne in socialne .
5. Kako je zgrajena državna organizacija .
6. Razvrsti države glede na obliko vladavine .
7. Razvrsti države glede na obliko političnega sistema .
8. Razvrsti države glede na obliko državne oblasti .
9. Razvrsti države glede na obliko državne ureditve .
10. Katere so teorije o bistvu prava .
11. Katere so temeljne značilnosti modernega prava .
12. Opredeli razmerje med pravom in politiko ter pravom in vrednotami .
13. Kaj je pravno pravilo in katere so vrste pravnih pravil .
14. Kaj določa primarna hipoteza in dispozicija ter sekundarna hipoteza in sankcija .
15. Opredeli pomen pravnih načel in pravnih definicij .
16. Katere so bistvene jezikovne značilnosti pravnih določb .
17. Opredeli pravni akt in navedi njegove sestavine .
18. Opredeli splošni pravni akt , pravne običaje , sodno prakso ter mednarodno in evropsko pravo .
19. Veljavnost splošnih pravnih aktov .
20. Kakšni so individualni oblastni in kakšni individualni zasebni pravni akti .
21. Pomen razlage pravnih aktov .
22. Obrazložitev razlage pravnih aktov .
23. Opredeli pravno razmerje ter njegov nastanek in prenehanje .
24. Kaj so pravna dejstva .
25. Katere so sestavine pravnega razmerja in kakšno je varstvo pravnega razmerja .
26. Sistematizacija prava oziroma pravo kot sistem .
27. Katere so poglavitne pravne panoge in kateri so veliki pravni sistemi .
28. Opredeli metode pravnih znanosti .
29. Opredeli primarne in sekundarne pravne vire Evropske unije .

Pomembna vprašanja : 3 , 4 , 6 , 7 , 8 , 9 , 10 , 11 , 14 , 17 , 18 , 19 , 25 , 26 , 29 .

1. Opredeli državo in katere so njegove sestavine .

Z državo v ožjem pomenu označujemo organizacijo javne oblasti v posamezni družbi . S tem pojmom bi lahko označili vse organizacije javne oblasti v človeški zgodovini . Vzrokov za nastanek države je nešteto a vsi vodijo do sklepa , da je država neizogibni del družbenega življenja . V državnem organiziranju družbe lahko vidimo predvsem izraz človekove sposobnosti , da si kot razumno in svobodno bitje oblikuje organizacijo , ki omogoča obstoj in razvoj človeške družbe . Novodobna država je postavila jasno razmejitve med področjem javne prisiljujoče oblasti in civilno družbo kot prostorom , v katerem se uveljavljajo zasebni interesi . Definicija vključuje tri bistvene sestavine : ozemlje , prebivalstvo in organizacija prisiljujoče državne oblasti .

A) **Ozemlje**

Ozemlje je natančno določen prostor na katerem živijo prebivalci in kjer država uveljavlja svojo oblast . Gre za omejen tridimenzionalen prostor (površina zemlje , zračni prostor , podzemlje) . Ker je ozemlje prostor , na katerem sme posamezna država izvrševati svojo oblast , je razumljivo , da morajo biti meje ozemlja kar se da natančno določene .

B) **Prebivalstvo**

Prebivalstvo so ljudje , ki so na ozemlju države trajno ali začasno podrejeni posamezni državni oblasti . S pravnega vidika sestavljajo prebivalstvo državljani in tujci . Državljanstvo je trajna vez posamezne osebe z državo in njenim pravnim redom . Prevladujeta dva kriterija za pridobitev državljanstva :

- kraj rojstva in
- državljanstvo staršev glede na kraj rojstva .

Vstop tujcev v državi urejajo človekove pravice in svoboščine . Z vstopom v Evropsko unijo imamo tudi evropsko državljanstvo .

C) **Organizacija prisiljujoče državne oblasti**

Država je najmočnejša družbena organizacija , ki monopolno razpolaga s sredstvi za fizično prisiljevanje , oblikuje normativni red , ki je prisilni red , ki vsaj relativno zagotavlja mir in varnost . Država je najvišja , najmočnejša , izvirna in neodvisna organizacija – to označujemo s pojmom suverena . Poznamo notranjo in zunanjo suverenost .

Slovenija je z vstopom v Evropsko unijo del svojih pravic prenesla na mednarodne organizacije , to je zapisano tudi v Ustavi Republike Slovenije v 3.a členu , ki je ustavna novost .

2. Opredeli pojem legitimnosti oblasti .

Kljub temu , da je državna organizacija , ki si podreja civilno družbo na prisilen način , se moramo zavedati , da dolgoročno posamezne družbe ni mogoče obvladovati s silo . Vzpostaviti je treba vsaj povprečno mero zaupanja med državno oblastjo in prebivalstvom , ki omogoča prostovoljno podrejanje oblastnim odločitvam . Legitimna je zato tista oblast , ki se ji podrejamo v prepričanju , da so njene odločitve sprejemljive se pravi take , da ustrezajo načinu ljudi ter splošnim predstavam o tem , kako naj bo družbeno življenje urejeno . Z dokazovanjem svoje legitimnosti poskuša oblast utemeljiti svojo pravico do vladanja . Legitimna je poslej le tista oblast , ki si jo izbere ljudstvo in so ji meje njenega delovanja zarisane s temeljnimi človekovimi pravicami in svoboščinami . Taka oblast uživa vsaj povprečno družbeno soglasje . Seveda pa je tudi v demokratičnih družbah legitimnosti predvsem ideal , ki se le deloma obsega . Dojemanje legitimnosti oblasti poteka na dveh ravneh :

- **na ravni konkretnega doživljanja oblasti**

Na ravni konkretnega doživljanja se vsakodnevno soočamo z odločitvami oblasti .

- **na simbolični ravni**

Na simbolični ravni nas oblast z razvejano obrednostjo poskuša prepričati o svojem pomenu in moči . Sem spadajo državni simboli , zgradbe , spomeniki itd. Povedo je prostorsko poudarjena razlika med oblastjo in javnostjo . Z vstopom v Evropsko unijo pa seveda ne smemo pozabiti tudi na legitimnost Evropske unije .

3. Opredeli razmerje med pravom in državo .

Države si ne moremo zamisliti brez ustreznega sistema pravil , ki na eni strani omogoča samo oblikovanje države kot posebne organizacije , v kateri je treba določiti vloge (pristojnosti) ljudi , ki to organizacijo sestavljajo ; njihove medsebojne odnose ; sredstva , ki so jim na razpolago za opravljanje državne organizacije . Na drugi strani pa ta sistem pravil določa odnos države do prebivalstva . V družbi so se razvile različne vrste družbenih pravil , toda za izoblikovanje državne organizacije in za uresničevanje njene temeljne funkcije (usmerjanje družbe k določenim ciljem) so se morala izoblikovati posebne vrste družbenih pravil – to so pravna pravila . Za moderno družbo lahko ugotovimo , da je država najpomembnejši oblikovalec prava , njeni organi ustvarjajo najpomembnejše splošne pravne akte in tudi posamične pravne akte (upravne in sodne odločbe) , ki so temeljnega pomena za vsakdanje udejanjanje prava . Država s prisilnimi sredstvi zagotavlja učinkovitost prava . Učinkovitost prava ne temelji zgolj na prisili a brez nje bi bilo pravo razorožen normativni red . Odvisnost prava od države pa še ne vodi do ugotovitve , da pravo kot družbeni pojav nima svoje relativne samostojnosti zaradi katere zmore vplivati na državo . Bistvena značilnost države je , da je pravna organizacija . Njene izoblikovanosti si ni mogoče zamisliti brez prava . Pravna pravila določajo sestavo , način odločanja in medsebojne odnose državnih organov . Pravo določa značilnosti države kot pravnega subjekta v mejah državnega ozemlja in tudi v mednarodnih odnosih . Objektivna zavezanost države pravu se kaže , ko gre za izoblikovanje državne organizacije in ko posega v družbeno življenje . Cilje , ki jih država lahko doseže s pravom , bo mogoče doseči zgolj tedaj , če se pri oblikovanju teh ciljev in pri njihovem udejanjanju država podredi značilnostim pravnega urejanja .

4. Opredeli pojem sodobne države kot pravne in socialne

A) Pravna država

Pravna država se je izoblikovala in uveljavila iz odpora zoper absolutne monarhije . Izvor pravne države je v političnem in pravnem spoznanju po potrebi po omejevanju državne oblasti . V formalnem pomenu je pravna država , ki je po oblikovanju in delovanju svojih organov vezana na pravni red , v prvi vrsti na ustavo in za temeljno načelo pravne države je načelo zakonitosti . Po tem načelu morajo biti vsa temeljna družbena razmerja pravno urejena . Še posebej je pomembna pravna ureditev upravnih organov in sodišča kot organov , ki odločajo o posamičnih pravicah , obveznostih in pravnih interesih pravnih subjektov , še posebej ljudi in državljanov kot posameznikov . Na podlagi načela zakonitosti kot splošnega političnega in pravnega načela sta se izoblikovala tudi načeli ustavnosti in zakonitosti v ožjem pomenu . Ustavnost pojmuje kot skladnost zakonov in podzakonskih aktov z ustavo , zakonitost v ožjem pomenu pa kot skladnost podzakonskih predpisov in posamičnih aktov z zakonom . Vzporedno z uveljavitvijo volilne pravice in z nastajanjem političnih strank se je uveljavila tudi druga razsežnost pravne države in sicer v tem , da sodi v pravno državo tudi sodelovanje državljanov ali volivcev pri oblikovanju in delovanju države in njenih organov . Pravna država ima tako dva temelja :

- izhaja iz potrebe po omejevanju državne oblasti in
- izhaja iz spoznanja po sodelovanju državljanov pri urejanju pravnih zadev – uveljavilo se je postopoma (konec 19. stoletja : volilna pravica , politične stranke itd.) . V politični in pravni teoriji sta v veljavi dva poudarka :

► v državi celinske Evrope , predvsem v nemško govorečih državah (Rechtsstaat) .

Tukaj je predvsem pomembno vezanost države na pravni red . Zasnovo pravne države so v drugi polovici 19. stoletja izoblikovali nemški pravni teoretiki . Temeljna zahteva je bila , da je treba državno oblast pravno omejiti tako , da morajo državni organi ravnati vedno v skladu s pravno določenimi pristojnostmi in sprejemati svoje odločitve v skladu s hierarhično razporejenimi splošnimi pravnimi akti . S tem naj bi se država oddaljila od značilnosti policijske države .

► v anglosaških državah pa je v uporabi pojem vladavina prava (Rule of law)

Le – ta se ni zadovoljila z zahtevo , da mora biti odločanje državnih organov podrejeno pravu ter z načelom pravne enakosti , temveč je tukaj pomembna dejanska zagotovitev pravnega varstva pravic in svoboščin človeka in državljanov na ustreznih postopkih (civilni , kazenski , pravni) kot tudi na ustreznih pravno – tehničnih postopkih (objava zakonov , preglednost zakonov , njihova notranja skladnost) to je pravna varnost ljudi kot posameznikov v državi . Vladavina prava je mogoče doseči samo tedaj , če so zakoni objavljeni , jasni , notranje usklajeni , stabilni in zavezujoči samo za bodoča ravnanja (prepoved povratne moči) . Vladavina prava mora zagotavljati pravno varnost , ki se kaže predvsem kot varovanje človekovih pravic in svoboščin . Poleg vsebinske kakovosti je za vladavino prava pomemben tudi postopkovni (procesni) vidik .

B) Socialna država (država blaginje)

Socialna država je novejšega datuma . Začetki socialne države segajo v čas po prvi svetovni vojni , po zlomu liberalnega kapitalizma . Po prvi svetovni vojni sprejete ustave (predvsem nemška leta 1919) so uvedle prve socialne in gospodarske pravice (samoupravljanje delavcev , pravice in dolžnosti do osnovnega šolanja , socialne pomoči , pravice do dela itd.) . Dokončno se je socialna država uveljavila po prvi svetovni vojni z uvedbo številnih novih gospodarskih in socialnih pravic . Socialna država je potemtakem intervencijska država , je sistem posegov in ukrepov države na področje javnih zadev (na področje dela , lastništva in socialne varnosti) in s tem na področje negospodarstva in tudi gospodarstva . Vloga socialne države ni več samo vzdrževanje družbenega ravnotežja z zagotavljanjem varnosti in miru ter nevmešavanjem v zasebno sfero ob doslednem spoštovanju človekovih državljanskih in osebnih pravic , prevzeti mora tudi odgovornost za gospodarski razvoj in socialno blaginjo državljanov .

Bistvo liberalnega kapitalizma pa je bilo varstvo temeljnih pravic državljanov in posameznika ter varstvo javnega reda in miru . Država ni posegala na področje gospodarstva , ni imela gospodarskih in socialnih funkcij . Kasneje pa je bila zaradi zagotavljanja vsaj relativnega družbenega miru prisiljena prevzeti novo vlogo in sicer vlogo državnega poseganja v prej nedotakljiva področja družbenega življenja . V novejšem času posega država tudi na področje varovanja okolja – ekologije .

Tudi v slovenski ustavi je v drugem členu splošnih določb zapisano , da je Slovenija pravna in socialna država .

5. Kako je zgrajena državna organizacija.

Sodobna država je obsežna in zapletena organizacija, sestavljena iz številnih državnih organov, ki so jim zaupane posamezne državne funkcije. Zato, da bi ljudje vedeli, ki sestavljajo državne organe in tudi državljani, ki prihajajo v stik z njimi, katere pravice in dolžnosti ima posamezni državni organ. Vsakemu organu morajo določiti njegovo pristojnost: stvarno in krajevno pristojnost. Državne organe delimo na več načinov:

A) **glede na število oseb, ki v posameznem organu odločajo**: enoosebni in večosebni državni organi (enoosebni je predsednik republike, večosebni je parlament);

B) **po načinu kako pridejo ljudje na položaje v državnih organih razlikujemo**: dedne, voljene, imenovane ter vsiljene organe;

C) **glede na dejavnost (funkcijo) državnih organov jih delimo** v zakonodajne, upravne in sodne organe;

D) **pomembna delitev je tudi delitev** v politične in strokovne organe. Politični organi sprejemajo temeljne državne odločitve. Za udejanjanje političnih odločitev pa skrbijo strokovno usposobljeni organi. Kljub svoji razvejanosti in različnosti pa morajo državni organi tvoriti enotno in notranje usklajeno organizacijo, saj je le tako mogoče učinkovito opravljanje državnih funkcij.

Državne organe delimo tudi v oborožene in civilne organe. Oboroženi organi so: policija in vojska. Vsi drugi organi so neoboroženi organi, civilni organi. V demokratični družbi so oboroženi organi vselej podrejeni civilnim organom.

6. Razvrsti državo glede na obliko vladavine .

Obliko vladavine določamo glede na to , kako je organiziran državni poglavar (predsednik republike) in kako so urejene njegove pristojnosti ter odgovornosti . Po obliki vladavine razdelimo države na monarhije in republike .

A) Monarhija

Besedo monarhija bi lahko prevedli kot samovlado , kot vladavino enega (nastal je v fevdalizmu) . Za monarha je značilno , da pride na oblast praviloma na podlagi dedovanja in je dosmrtni vladar . Razlikujemo več vrst monarhij :

► Absolutna (neomejena) monarhija

O absolutni monarhiji govorimo , kadar je monarh suveren , torej najvišji in najmočnejši državni organ . V svoji osebi združuje vse najpomembnejše državne funkcije . Vladarjeva oseba je nedotakljiva in vladar za svoja dejanja nikomur ne odgovarja . Take monarhije so bile značilne za klasično fevdalno dobo , najdemo pa jih tudi v poznejšem obdobju .

► Ustavna monarhija

O ustavni monarhiji govorimo kadar je monarhova oblast omejena z ustavo in si zakonodajno oblast deli s parlamentom . Še vedno mu v celoti pripada izvršilna oblast .

► Parlamentarna monarhija

Parlamentarna monarhija se je izoblikovala od polovice 18. stoletja dalje v Angliji in dobila svojo ustaljeno podobo že ob koncu 19. stoletja . Vladar je izgubil v celoti zakonodajno funkcijo , saj je prešla na parlament . Upravno funkcijo opravlja vlada , ki je za svoje delo odgovorna parlamentu . Monarhu pripadajo samo predstavniške funkcije . Odgovornost za njegova pomembnejša dejanja mora vselej prevzeti vlada oziroma minister . Angleški vzorec sodobne parlamentarne monarhije so z nekaterimi prilagoditvami prevzele tudi države z monarhično obliko oblasti na evropski celini (npr . Nizozemska , Norveška , Belgija itn .) .

B) Republika

O republiki govorimo kadar je poglavar države voljeni predsednik (voljen neposredno ali ga voli zakonodajalec) . Pristojnosti predsednika so različne . Pravno odgovarja le v primerih , ko gre za hude kršitve ustave in zakonov , pa še takrat v posebnem postopku . O njegovi odgovornosti odloča ali zakonodajno telo ali ustavno sodišče . Republike delimo v parlamentarne in predsedniške .

► Parlamentarna in predsedniška republika

V parlamentarni republiki praviloma voli predsednika parlament , v predsedniški republiki pa državljani neposredno , zato je njegov položaj močnejši . Predsednik v predsedniški republiki (ZDA) je tudi neposredni šef izvršilne oblasti (vlade) , kar bistveno krepi njegov pomen in vlogo v primeru s predsednikom v parlamentarni republiki , kjer je vlada odgovorna parlamentu .

► **Mešani sistem**

Mešani sistem prevzame prvine predsedniške in parlamentarne republike (značilen primer je Francija , kjer volijo predsednika neposredno in ta odločilno vpliva na delovanje vlade , čeprav je vlada še vedno podrejena tudi parlamentu . Mešani sistem so posnemale nekatere druge države , zlasti nekdanje socialistične države (Ruska federacija in Hrvaška) .

7. Razvrsti države glede na obliko političnega sistema .

Obliko političnega sistema določamo po razmerjih med državno oblastjo in prebivalstvom . Obliko političnega sistema delimo države v demokratične in avtokratične .

A) Demokracija

O demokraciji govorimo kadar lahko večina prebivalstva v večji ali manjši meri sodeluje pri oblikovanju državne organizacije in vpliva na njeno delovanje in ko so povprečno varovane temeljne človekove pravice in svoboščine . Oblast ne pripada posamezniku ali ozki skupini ljudi , temveč vsem ljudem , da so torej ljudje suvereni nosilci oblasti .

Bistvene značilnosti sodobne demokracije :

- ♣ ustava mora jamčiti temeljne človekove pravice in svoboščine in tako jasno določiti meje , ki jih demokratična oblast nikoli ne sme prestopiti ,
- ♣ državljan mora biti zavarovan pred državno oblastjo (zlasti pred njenimi zlorabami) ,
- ♣ državne ustanove morajo biti oblikovane po meri ljudi in v skladu z njihovimi željami in potrebami ,
- ♣ suverenost pripada ljudstvu , v njegovem imenu pa jo lahko izvršujejo izvoljeni predstavniki (volitve morajo biti splošne , enake , tajne in poštene) ,
- ♣ državna oblast mora biti deljena in uravnotežena .

Demokracija je lahko : neposredna ali posredna .

► Neposredna demokracija

O neposredni demokraciji govorimo , kadar o pomembnih družbenih odločitvah ljudje odločajo neposredno (referendum) .

► Posredna (predstavniška) demokracija

Državljeni prepustijo odločanje svojim izvoljenim predstavnikom , ki se za uveljavljanje pravic in interesov svobodno združujejo .

Pomen političnih strank !

V politične stranke se združujejo ljudje s sorodnimi interesi in pogledi na urejanje skupnega družbenega življenja , da bi na organiziran način vplivali na državno oblast oziroma zato , da bi njihovi člani zavzeli ključna mesta v državni organizaciji in tako zagotavljali uresničevanje strankinega programa . Za demokratično in politično združevanje mora veljati temeljna zapoved , da je dopustno uresničevati strankarske cilje le po mirni poti ob spoštovanju človekovih pravic in svoboščin .

B) Avtokracija

Nasprotje demokratični je avtokratična (vsiljena , totalitarna) država . Avtokratična država izhaja iz zahteve , da se je posameznik dolžan podrežati državi , da je nima pravice nadzirati ali kritično presojati njenega delovanja . Za sodobno totalitarno državo je značilno , da politične pravice izniči ali vsaj bistveno omeji . Totalitarna država dopušča obstoj le ene politične stranke , ta pa obvladuje državni aparat ter z njegovo pomočjo drži v pokorščini celotno družbo . Vsiljuje ji eno samo razvojno pot , en sam vrednostni sistem , vmešava se v

celotno družbeno dogajanje in mu postavlja stroge omejitve . Najbolj značilna totalitarna oblast sta bila v okviru meščanske družbe italijanski fašizem po letu 1922 (ko je v Italiji prišel na oblast Mussolini in njegova stranka) ter nemški nacionalsocializem z nastopom Hitlerja leta 1933 . Oba sistema sta v lastnih državah pomenila odpravljanje demokratičnih ustanov ter razbohotenje državno – partijskega nasilja , v svetu pa sta povzročila z drugo svetovno vojno eno najhujših katastrof v človeški zgodovini .

8. Razvrsti države glede na obliko državne oblasti .

Obliko državne oblasti določamo po značilnostnih razmerij , ki se med navedenimi organi razvijajo v posamezni državi . Ta razmerja obvladujejo in usmerjajo ustaljene zamisli o tem , kakšen naj bo odnos med posameznimi vejami oblasti . Te zamisli označujemo kot načelo deljene in enotne oblasti .

A) Deljena oblast

Načelo delitve oblasti je jasno izraženo podobno dobilo v 17. in 18. stoletju . Najprej v okviru angleške politične filozofije (John Locke) in v francoski razsvetljenski filozofiji (Montesquie) . Temeljna zahteva iz tega načela je , da morata biti zakonodajna in upravna oblast organizacijsko ločeni , med seboj uravnoteženi ter sposobni nadzirati druga drugo . Le tako je mogoče preprečiti , da bi prihajalo do zlorab oblasti in s tem do nedovoljenega posega države v temeljne človekove pravice in svoboščine . Sodni veji oblasti pa je zaradi narave njenega odločanja treba zagotoviti neodvisnost ter ji tako omogočiti nepristransko odločanje . Na temelju tega načela sta se v moderni dobi izoblikovali dve osnovni obliki državne oblasti : parlamentarna in predsedniška .

► Parlamentarna oblika oblasti

Parlamentarna oblika oblasti pomeni poskus uresničevanja zahteve po deljeni oblasti , vendarle v nekoliko omiljeni obliki . Splošna značilnost za to obliko oblasti označimo odnos med parlamentom (zakonodajnim telesom) ter vlado (izvršilno – upravnim organom) . Vlada je odvisna od zaupanja parlamenta . Mandat za sestavo vlade podeli predsednik republike vodji stranke , ki ima večino glasov v parlamentu . Vlado , ki jo sestavi mandatar , mora potrditi parlament . Parlament tudi pozneje nenehno nadzira delo vlade in če z njenim delom ni zadovoljen , izglasuje nezaupnico , kar pomeni , da mora vlada odstopiti . Ko pa vladi parlament izglasuje nezaupnico , se vlada lahko odloči , da bo predsedniku republike predlagala , naj razpusti parlament , in tako volivcem prepusti razrešitev nasprotja med parlamentom in vlado .

Sodstvo je tretja veja oblasti , ki ji v posamezni parlamentarni državi priznana neodvisnost od drugih vej oblasti , saj se nobena ne sme vmešavati v konkretno odločanje sodišč . Sodišča pa so pri svojem delu strogo vezana na ustavo in zakone .

► Predsedniška oblika oblasti

Predsedniška oblika oblasti je najprej nastala v ZDA z ustavno ureditvijo iz leta 1787 . Značilno je poudarjena neodvisnost vseh treh vej oblasti ter izrazita vloga predsednika republike . Predsednik , ki ga volijo volivci neposredno , je dejanski šef izvršilne oblasti , hkrati pa mu pripadajo vse tiste funkcije , ki so značilne za vsakega predsednika republike . Funkcionarje , ki sestavljajo izvršilno – upravni aparat , izbira sam (ob soglasju senata – dela zakonodajnega organa) , in njemu so tudi odgovorni . Predsednik in kongres (zakonodajno telo) sta načeloma drug od drugega neodvisna , zato kongres ne more odpoklicati predsednika , predsednik pa ne more razpustiti kongresa . . Predsednik in kongres pomembno vplivata drug na drugega . Predsednik s svojimi poslanicami daje neke vrste zakonodajne pobude , z odložnim vetom pa lahko prepreči , da bi v kongresu sprejeti zakon začel veljati . Če o tem zakonu kongres ponovno odloča in doseže zakon dvotretjinsko večino , začne veljati kljub predsednikovemu vetu . Kongres pa predsednika zavezuje s sprejetimi zakoni in s proračunom .

Pomembna vloga pripada tudi vrhovnemu sodišču ZDA . Sodnike imenuje predsednik (ob soglasju senata) , vendar jim je nato zajamčena popolna neodvisnost , saj jih ne moreta odpoklicati ne predsednik ne kongres . Moč vrhovnega sodišča se kaže zlasti v tem , da sme ob reševanju konkretnih zadev zavrniti uporabo zakona , ki je v nasprotju z ameriško ustavo . Taka odločitev pa pomeni dejansko razveljavitev zakona .

B) **Enotna oblast**

Njegov utemeljitelj je francoski mislec J. J. Rousseau . V svojem znamenitem delu Družbena pogodba (1762) je v skladu z naukom o ljudski suverenosti osredotočil vso oblast v zakonodajnem telesu in mu nato v celoti podredil upravno oblast .

► **Skupščinska (ali direktorialna) oblika oblasti**

Skupščinska oblika oblasti se je kot prehodna oblika razvila že v 18. stoletju v Franciji , danes jo najdemo še v Švici .

Izvršilna veja oblasti ne predstavlja samostojne oblastne funkcije . Središčni položaj pripada zakonodajnemu telesu , izvršilni organ (direktorij , zvezni svet) je zgolj izvrševalec zakonodajalčevih odločitev brez lastne samostojnosti , zato ne more priti do njihovih sporov , ki bi privedel do izglasovanja nezaupnice izvršilne oblasti oziroma do razpustitve zakonodajnega telesa . V Švici zaradi razvite demokratične tradicije (še posebej oblike neposredne demokracije) oddaljevanje od načela deljene oblasti ni vodilo k slabljenju pravne države in večanju avtoritarnosti državne oblasti .

9. Razvrsti države glede na obliko državne ureditve .

Oblika državne ureditve nam pove , ali je država enotna (unitarna) ali sestavljena (federacija in konfederacija) in , ali so razmerja med centralnimi (osrednjimi) in lokalnimi (krajevnimi) organi urejena centralistično ali decentralistično .

A) Enotna (unitarna) država

O enotni državi govorimo , kadar obstaja en sam center državne oblasti z enotno organizacijo oblasti in enotnim pravnim redom za celotno državno ozemlje . Odnosi med centralnimi organi in osrednjo državno oblastjo so lahko oblikovani po načelu centralizirane in decentralizirane države .

► Centralizirana država

O centralizirani državi govorimo , kadar so krajevni organi popolnoma odvisni od osrednjih organov . Osrednji organi jih postavljajo , natančno določajo njihove pristojnosti in jim odmerjajo finančna sredstva , ter jih strogo nadzirajo pri njihovem odločanju (zakonitost in primernost) .

► Decentralizirana država

Za decentralizacijo gre takrat , ko osrednja oblast prenese izvrševanje nekaterih pristojnosti na razmeroma samostojne teritorialne skupnosti , osrednja oblast pa opravlja le nadzor zakonitosti . Na evropski celini označujemo to obliko decentralizacije s pojmom lokalna samouprava . Zanja je značilno , da volijo najvišji organ lokalne skupnosti prebivalci neposredno in da so lokalni skupnosti zaupane pomembne naloge , ki jih ta samostojno opravlja v korist svojega prebivalstva .

B) Sestavljena država (federacija in konfederacija)

Za sestavljeno državo je značilno , da je sestavljena iz držav – članic . Najbolj značilna primera sta federacija in konfederacija .

► Federacija

Federacija pomeni veliko trdnejšo povezanost med zvezno državo in njenimi deli . Temeljni pravni akt , na katerem temelji federacija , je zvezna ustava , ki ureja pristojnosti zvezne države in delov , ki jo sestavljajo (države , republike , kantoni , dežele itn .) . Suverenost praviloma pripada le zvezni državi , njeni sestavni deli pa uživajo večjo ali manjšo samostojnost . Med sodobnimi federacijami so velike razlike , ki se kažejo zlasti v različni stopnji samostojnosti enot , ki tvorijo zvezno državo .

► Konfederacija

Konfederacija nastane na podlagi meddržavne pogodbe , s katero dve ali več držav ustanovi nekatere skupne organe , vendar se s tem ne odrečejo svoji suverenosti . Odločitve konfederalnih organov postanejo za države – članice zavezujoče šele potem , ko te nanje izrecno pristanejo . Kot zgodovinski primeri konfederalnega povezovanja so bila : Švica (konfederalno obliko je obdržala do leta 1848 , nemška zveza (od 1815 – 1866) , ZDA (od

1776 – 1787) itn . Danes so te države sodobne federacije . Konfederalne elemente je mogoče najti v Commonwealthu , ki povezuje države , ki so nekdanje tvorile britanski imperij ter v Skupnosti neodvisnih držav . Kot primer konfederacije nekateri avtorji navajajo tudi Evropsko unijo . Toda z nekaterimi značilnostmi Evropska unija presega značilnosti konfederacije in se približuje federativni ureditvi . Pravni red , ki ga oblikujejo organi Evropske unije , se v pomembnem delu uporablja v državah – članicah neposredno za njegovo spoštovanje pa skrbi sodišče Evropske unije .

10. Katere so teorije o bistvu prava .

Vsaka teorija se na svoj način odziva na tri najpomembnejše sestavine : pravne norme , družbene odnose in na družbene vrednote . Če upoštevamo odnos teh teorij do sestavin , je možno izoblikovati pet skupin teorij : naravnopravne , etatično – legalistične ter normativistične , sociološke in socialne teorije .

A) Naravnopravne teorije (bistvo : temeljne družbene vrednote)

Temeljna značilnost vseh naravnopravnih teorij je razlikovanje med naravnim in pozitivnim pravom ter vztrajanje pri nadrejenosti prvega drugemu . V samem naravnem pravu je vselej navzoč osrednji moralni princip – pravičnost , ki bi moral zavezovati vsakokratnega oblikovalca pozitivnega prava .

► Klasično naravno pravo

Za poglavitna tvorca klasičnega naravnega prava štejejo Aristotela ter srednjeveškega misleca Tomaža Akvinskega . Osnova je pravičnost , ki pomeni kot temeljna vrednota za presojanje vsakokratnega pozitivnega prava , še več kot to , pravičnost je tudi kriterij za določanje pravnosti . Veljavnost prava je odvisna od vrednote , ki je imanentna pravu samemu , ki je vsebina prava .

► Moderno naravno pravo

Izhodišče ter metodološko pot v moderno naravno pravo je ponudil Descartes s svojim dualizmom po katerem sta duševnost in materialni svet ločena . Pravo kot del človekovega sveta ne more biti objektivna danost temveč je splet pravil , ki so plod človekove duševnosti . Vsebina prava je sicer še vedno pravičnost toda ne tista , ki je v naravi človeka ampak pravičnost , ki jo v obliki splošno veljavnih absolutnih pravnih načel spoznava človekov razum kot odliko posameznikove avtonomne subjektivnosti . Sodobna vračanja k naravnemu pravu (totalitarne izkušnje 20. stoletja) se raje zatekajo k naravi stvari . Sem sodijo iskanja notranje moralnosti prava , ki naj bi z izdelanimi kriteriji o lastnostih pravnih aktov zavezovala zakonodajalca .

B) Etatično – legalistične ter normativistične teorije

Po etatično – legalističnih pojmovanjih je pravo skupek norm , ki jih oblikuje suverena državna oblast . Njegova učinkovitost temelji na prisilnosti zoper vsakogar , ki se ne podredi pravni zapovedi . Kriterij pravnosti je v pozitivnem pravu , ki je zapovedujoč sklop pravnih norm . Pravično je to , kar je v skladu z veljavno pravno normo . Kriterij pravičnosti ni onstran in nad pozitivnim pravom , temveč v pozitivnem pravu samem . Za te teorije se pogosto uporablja tudi oznaka pravni pozitivizem .

► Pozitivno pravo

Pozitivno pravo je postalo svet posebne vrste , normativni svet z vso svojo avtonomnostjo , ki jo je izpilil Hans Kelsen z analizo čista teorija prava . Kot cilj teoretičnega raziskovanja si je postavil zgraditi teorijo , ki bo čista v smislu , da bo zagotovila zgolj proučevanja prava in izločila vse , kar ni pravo . Dejstva dobijo specifični pravni pomen šele in zgolj prek pravne norme . Pravna norma ne nastane pod vplivom dejstev , temveč pod vplivom hierarhično višje

pravne norme . Normo je mogoče utemeljiti le z normo samo . Enotnost in formalno skladnost vseh pravnih norm zagotavlja temeljna norma , na kateri temelji veljavnost tega sistema . Meščanska moderna pravna misel (v zadnjih desetletjih 20. stoletja) dobi obliko neopozitivizma oziroma analize jezika ter jo običajno označujemo kot analitično teorijo prava . Interes ni vsebina pravnih norm , ampak logično – semantična zgradba .

C) Sociološke teorije (bistvo : družbeni odnosi)

Bistvo prava ni v zakonodaji , pravni teoriji in v sodni praksi , temveč v družbi sami . Prava ni mogoče iskati v njegovi normativni zgradbi , ampak v vsebini , ki naj jo ta struktura ustrezno zajame . Postavljeno pravo ima veljavnost in trajnost takrat , dokler je ustrezen izraz dejstev , ki so vsebina prava . Norma je del pravnega pojava skupaj z družbenimi odnosi , iz katere vznikajo tudi norme same in njihove specifične lastnosti . Pomembno je življenje prava , ne pa njegova začasna izoblikovanost . Življenje prava ni logika , temveč izkušnja . Ob spreminjajočih družbenoekonomskih razmerah ob koncu 19. stoletja in prvih desetletjih 20. stoletja so se Ihering , Gurvitch , Duguit in Ehrlich uprli etatistično – legalističnemu ter formalistično – normativističnemu pojmovanju prava in opozarjali na tesno povezanost družbenih sprememb ter pravnega sistema in njegovih posameznih institutov .

► Ameriški pravni realizem

Predmet raziskovanja je v delujočem pravu (law in action , ne pa law in books) ter zavračali rezultate , nastale v okviru formalističnih pravnih teorij . Pri pravu so skušali zanemariti normativni značaj ter zožiti pojem prava na dejansko obnašanje sodnikov ter drugih uporabnikov prava . Najznačilnejša predstavnika ameriškega pravnega realizma sta Lyewellyn in Frank , ki vztrajata pri gibljivosti in spremenljivosti prava ter poudarjata ustvarjalno vlogo sodnikov .

► Skandinavski pravni realizem

Njegovi najznačilnejši predstavniki so Hagerstrom , Olivercrona in Ross . Ross ugotavlja , da to kar naj bi bilo , ni popolnoma ločeno od tega , kar je , kot trdi Kelsen , kajti to , kar naj bi bilo , je v funkciji družbene resničnosti . Pravni sistem je le pravni vidik družbenega sistema .

D) Integralne teorije (bistvo : kompleksna opredelitev)

Integralne teorije so se razvile v 20. stoletju . Pravo je prepletenost vrednostnih , normativnih in realnih družbenih prvin . Vrednote , norme in dejstva šele kot dialektična in gibljiva celota tvorijo pravo . Nespremenljivo je razreševanje bistva prava v okviru starega ločevanja med tem , kar je in v tem , kar naj bi bilo , kajti pravo je vselej sinteza med obema . Pravo je sinteza preteklosti in sedanosti . Poglavitni tvorci integralnih teorij so teoretiki iz Latinske Amerike (še posebej znan je Brazilc Miguel Reale , avtor tridimenzionalne teorije prava) . Reale izhaja iz ugotovitve , da je tridimenzionalnost bistvena značilnost prava . Gre za tri vrednostne elemente : dejstva , norme in vrednote .

E) Marksistična teorija

Tudi marksistično pojmovanje prava je blizu sociološkemu pojmovanju prava . Predvsem po Marxu in Engelsu je bilo pravo izraz družbenih odnosov , zlasti proizvodnih . Po njunem mnenju je bilo pravo vrhnji del ekonomske baze . Pravo v tem pomenu sta opredelila kot

uzakonjeno voljo vladajočega razreda . Kot državo sta tudi pravo pojmovala kot razredni pojav .

11. Katere so temeljne značilnosti modernega prava .

Moderno pravo je po vsebini izraz spremenjenih družbenoekonomskih in političnih razmer . Idejno podlago za njegovo oblikovanje je ponudilo razsvetljenje , s poudarjanjem racionalnih prvin v človekovem bivanju , utemeljevanjem posameznikove svobode in njegovih naravnih pravic ter z zasnovo liberalne in pravne države kot varuha človekove svobode ob vzpostavljanju jasnega razlikovanja med civilno družbo in državo . Temeljna značilnost modernega prava je tudi njegova sekularnost (potiskanje vere v zasebno sfero in dosledno izpeljana ločitev cerkve in države) , saj se moderno pravo oblikuje samostojno brez neposrednega podrejanja religij . Moderno pravo je razvilo nekatere lastnosti , ki so mu omogočile doseganje funkcionalnega sozvočja z njegovim družbenim temeljem : splošnost , abstraktnost , formalizem in sistematičnost .

A) Splošnost (nasprotje je posameznost)

Splošnost se dosega z oblikovanjem pravnih norm , ki se ne obračajo na individualno določeno osebo , ampak na nedoločeno število oseb , opredeljeno s splošnimi oznakami . Splošnost je pomemben element moderne zakonodaje oziroma normativne tehnike . Splošnost vodi k dvema vrednotama , ki ju mora pravo doseči : nepristranost in enakost .

► Nepristranost

Nepristranost naj bi v pravu dosegli po dveh straneh :

- ♣ pravna norma ni in ne sme biti normativno izoblikovana volja posameznika , temveč rezultat kolektivnega odločanja ;
- ♣ neosebnost , ki se dosega s splošnim določanjem pravnih subjektov . Ustavodajalec pravne norme zmore biti nepristranski samo tedaj , če nima v mislih posameznikov z vsemi njihovimi posebnostmi , temveč se meni zgolj za njihove skupne , tipske , splošne značilnosti .

► Enakost

Norma se dviga nad individualne posebnosti posameznikov . S tem je dosežena enakost , kot poglobljena vrednota pravnega reda . Z enakostjo se izogibamo samovolji , ima psihološki pomen , kajti prepričanje ljudi , da jih zavezuje norma vse v enaki meri , veča verjetnost prostovoljnega prilagajanja pravni normi , z njo pa tudi učinkovitost pravnega reda sploh . Pravna enakost pomeni , da je treba enako obravnavati subjekte , ki spadajo v isto kategorijo .

B) Abstraktnost (nasprotje je konkretnost)

Abstraktnost je lastnost pravne norme , da se s pomočjo simbolov in konceptov dvigne nad konkretnost in ustvari model ravnanja . Abstraktnost pravne norme naj bi vodila k uresničevanju predvidljivosti , zanesljivosti in pravne varnosti . Z abstraktnostjo se srečamo pri nastajanju prava , pri ustvarjanju splošnih in abstraktnih pravnih norm tudi pri njihovem uporabljanju . Gre za proces prehajanja od konkretnega k abstraktnemu ter od abstraktnega h konkretnemu , oziroma za probleme , ki nastajajo na poti dejstva – norme – dejstva .

C) Formalizem

Pravni formalizem je logična posledica splošnosti in abstraktnosti . Postavlja zahtevo , da je treba pri oblikovanju in udejanjanju prava spoštovati nekatere oblikovne zahteve , ki lahko bistveno prispevajo h kakovosti pravnega urejanja .

► Silogizem

Znani silogizem , pri katerem je zgornja premisa splošno in abstraktno pravno pravilo , spodnja premisa pa ugotovitev , da ima primer lastnosti , ki jih terja zgornja premisa . Pravni silogizem je najjasnejša podoba pravnega formalizma ter deduktivne logike . Formalizem odlikuje njegova logičnost . Gre za prehajanje od abstraktnega h konkretnemu in od konkretnega k abstraktnemu .

D) Sistematičnost

Moderno pravo je oblikovano v sistem , ki se odlikuje s posebnimi značilnostmi , po katerih naj bi se bistveno razlikoval od drugih normativnih sistemov in s tem še posebej utemeljeval specifičnost moderne kategorije prava . Pravni sistem je logično skladna , notranje uravnana in neprotislovna celota pravnih norm , ki so v različnih razmerjih med seboj in v odnosu do celote . Kot vrh procesa , ki se je začel s prizadevanji za sistematizacijo , veljajo brez dvoma moderne kodifikacije , saj so pomenile korenito odpravo pravnega partikularizma ter nezanesljivosti pravnega prometa .

12. Opredeli razmerje med pravom in politiko ter pravom in vrednotami .

A) Pravo in politika

Pravo in politika se tesno prepletata . Pravo zmore prispevati k odpravljanju tistih političnih zablod , ki nastajajo kot posledica političnega voluntarizma , ki se zanaša na nevtralnost in tehničnost prava ter njegovo prilagodljivost vsakemu političnemu izmisleku , ki nastane pod vplivom iracionalne ideološke spodbude in prepričanja , da zmore politična volja predrugačiti svet ne glede na njegove objektivne zakonitosti . Pravo ni nevtralno tehnično sredstvo , temveč je družbeni pojav , ki izvira iz objektivnih družbenih razmer . Pri tem dosega svojo relativno samostojno izoblikovanost . Pravo daje politiki s splošnostjo (in abstraktnostjo) obstojnost in trdnost , hkrati jo omejuje , saj terja politika , ko jo zajame pravo , dolgoročna , vnaprej določena in za vse enaka v enaki situaciji . Pretirano zmanjševanje splošnosti (in abstraktnosti) zmanjšuje učinkovitost prava in učinkovitost politične odločitve in akcije . S svojimi lastnostmi prisiljuje politiko , da postane bolj premišljena in bolj uresničljiva . Pravo ni nikoli le gola oblika , skozi katero bi se uveljavila kakršnakoli politična vsebina . V naravi prava je , da ne prenese (vsaj dolgoročno ne) nerazumnih in neuresničljivih političnih odločitev . Zapleten odnos med pravom in politiko ne prihaja do izraza le pri oblikovanju prava , temveč tudi pri njegovem uporabljanju .

B) Pravo in vrednote

Vrednote so sestavni in bistveni del človekovega življenja , saj človek išče v življenju višji smisel in poslanstvo . Prava ni mogoče celovito dojeti , če ga ne soočimo z vrednotami . Pojem vrednot se povezuje na pojem morale , zato se pri pravu srečamo s soočenjem prava in morale , iskanjem razlik med njima in dokazovanjem stičnih točk . Pravo in morala sta samostojni kategoriji . K takemu prepričanju prispevajo po eni strani temeljne lastnosti modernega (racionalnega) prava , ali tiste , ki opredeljujejo njegovo obliko , ali tiste , ki določajo njegovo funkcijo in smiselnost . Po drugi strani razpotegnjenje morale od običajnega razlikovanja med dobrim in zlim do sreče in ljubezni . Bistvena razlika med pravom in moralo je na formalni ravni , predvsem v sankciji . Pri pravu je natančno določena in zajamčena z državno prisilo , pri moralni pa je bistveno , da pravila terjajo pretanjeno ravnanje posameznika pod vplivom lastne zavesti . Minimum morale je po splošnem prepričanju nujna podlaga prava , vendar se minimum v pravu izraža na svojsten za moralno netipičen način . Vnašanje obstoječe morale v pravo je razumljiv proces že zaradi utrjevanja legitimnosti oblasti , pri čemer naj bi pravo opravilo posredovanje med politiko in moralo . Toda , če naj morala ne pomeni le neke načelne opore pravu , temveč naj bo uporaben kriterij pri razlaganju in uporabljanju prava , se vselej pokaže , da se mora na tej ravni morala prilagoditi standardom prava , s tem pa v veliki meri izgubi tisto , kar se nam kaže bistveno pri moralni . Izjemno pomembna moralna vrednota je pravičnost , ki je zelo zaželeno družbena vrednota . Bolj oprijemljive in relativno bolj uresničljive so vrednote kot je pravna varnost in zakonitost ter z njima povezana predvidljivost pravnih ravnanj in doseganje vsaj relativnega družbenega miru . Pravna varnost je pomembna pridobitev moderne civilizacije , ki jo v kakovostni obliki lahko pričakujemo le v pravni in demokratični državi .

13. Kaj je pravno pravilo in katere so vrste pravnih pravil .

A) **Pravno pravilo**

Pravno pravilo je središčni , najpomembnejši del prava . Pravno pravilo lahko najsplošnejše opredelimo kot obvezno pravilo o obnašanju ljudi , ki je zavarovano z državno prisilo , s čimer zajamemo zgolj njegove najbolj značilne lastnosti . Pravna pravila lahko razdelimo po različnih kriterijih . Lahko upoštevamo njihovo vsebino , način njihovega nastajanja , strogost sankcioniranja itd .

B) **Vrste pravnih pravil**

Temeljna delitev pravnih pravil je delitev na :

- splošna in abstraktna te
- konkretna in posamična .

Iz vsakega pravnega pravila moramo razbrati , na koga se pravno pravilo obrača ter kakšno ravnanje pravno pravilo določa . Pravno pravilo je splošno takrat , kadar ne meri na posamično (individualno) osebo , temveč na kategorijo (skupino) oseb , ki so določene zgolj s splošnimi značilnostmi . Oblikovalec pravnega pravila tedaj uporablja izraze , kot so : vsakdo , kdor , nihče , pa tudi kupec , voznik , oškodovanec itn . Splošnost (nanaša se na subjekte) omogoča nepristransko in enako obravnavanje vseh , ki so vključeni v isto skupino pravnih subjektov . Posamično pravno pravilo pa se obrača na posamični (individualni) pravni subjekt , ki ga opredeljujejo njegovo ime , prebivališče , sedež itn . Pravno pravilo je abstraktno (nanaša se na ravnanje) , kadar določa model pričakovanega ravnanja , konkretno pa tedaj , kadar gre za dejansko obnašanje , ki je v skladu z abstraktnim predvidevanjem . Tako bomo na primer soočeni s splošnim in abstraktnim pravilom , če je njegov zakonodajalec tipsko določil ravnanje kupcev in prodajalcev ob sklepanju prodajnih pogodb , ter posamičnim in konkretnim , kadar posamični kupec in prodajalec skleneta prodajno pogodbo in se z njo zavežeta , da bosta izpolnila dogovorjeno . Konkretno in posamično pravno pravilo pomeni uresničevanje splošne in abstraktne normativne zamisli v življenjski resničnosti . Čeprav se praviloma splošnost ujema z abstraktnostjo ter posamičnost s konkretnostjo , je lahko pravno pravilo tudi splošno in konkretno (npr. v konkretnih razmerah v državi odreja splošno mobilizacijo) ali posamično in abstraktno (npr. če se v pogodbi poleg konkretno določenih obveznosti , določi tudi model ravnanja posameznega pogodbenika v razmerah , ki utegnejo nastati v času veljavnosti pogodbe , a konkretno še niso nastale) . Za pravno urejanje družbenega življenja so pomembna predvsem splošna in abstraktna pravna pravila . Z njimi oblikujemo modele družbenih ravnanj ter omogočamo uresničevanje nekaterih temeljnih pravnih vrednot , kot so na primer zakonitost , pravna enakost , predvidljivost in zanesljivost pravno urejenih razmerij in na njih temelječa pravna varnost . Konkretna in posamična pravna pravila pa so način njihovega uresničevanja v vsakdanji družbeni praksi . V vsakdanji življenjski resničnosti šele z njimi zaživijo abstraktno in splošno izoblikovani modeli pravnih ravnanj .

14. Kaj določa primarna hipoteza in dispozicija ter sekundarna hipoteza in sankcija .

A) Primarna hipoteza

Primarna hipoteza je začetni del splošnega in abstraktnega pravnega pravila . Določa dejansko stanje , v katerem so se , če resnično nastopi , pravni subjekti , na katere se pravno pravilo obrača , dolžni ravnati v skladu z dispozicijo . Ker gre zgolj za abstraktno predvidevanje možnih okoliščin in dejstev , je upravičeno označevanje tega dela pravnega pravila s pojmom hipoteza .

► Dispozicija

Dispozicija je osrednji del pravnega pravila . V njej je zajeto bistvo pravnega pravila , se pravi določitev vedenja in ravnanja , ki ga želi doseči oblikovalec pravnih določb .

Vrste dispozicij

- Zapovedujoče in prepovedujoče dispozicije

So najstrožje dispozicije , ki zapovedujejo ali prepovedujejo določeno ravnanje , so brezpogojne ali s tujko kategorične (tudi kogentne) dispozicije . Z njimi poskuša zakonodajalec zavarovati temeljne družbene vrednote (življenje , varnost , svobodo , lastnino , zdravje itd .) oziroma zavezuje določiti pravice in obveznosti ter začrtati jasno mejo med dovoljenim in prepovedanim . Zato taka pravila najdemo v kazenskem pravu in tudi v drugih delih pravnega sistema , kjer je potrebno človekova ravnanja brezpogojno usmerjati , pa naj gre za ravnanje državnih organov ali posameznikov . Na splošno bi lahko dejali , da so take dispozicije potrebne tedaj , kadar gre za zavarovanje splošnega družbenega interesa ter zlasti temeljnih človekovih pravic in svoboščin .

- Pooblaščujoče , izbirne in dispozitivne dispozicije

Oblikovalec pravnega pravila ne ukazuje oziroma prepoveduje , temveč nam zgolj omogoča (dopušča) določeno ravnanje . Od naše odločitve pa je odvisno , ali bomo tako pooblastilo uporabili ali ne . Take norme imenujemo pooblaščujoče . Pravnim subjektom pa omogoča izbiro bodisi med možnostmi , ki jih ponuja , bodisi smejo njegovo dispozicijo celo nadomestiti z lastno (dogovorjeno) dispozicijo . V prvem primeru gre za izbirne (alternativne) dispozicije . Ponujene so nam različne možnosti ravnanja . Od naše presoje je odvisno , katero možnost bomo izbrali , toda eno moramo izbrati , sicer bo to namesto nas storil odločujoči organ . V drugem primeru je svoboda pravnih subjektov še večja . Ponujena nam je sicer samo ena dispozicija . Če presodimo , da nam ustreza in bomo našli primernejše , če se sami med seboj dogovorimo , kakšno naj bo naše ravnanje , smemo ponujeno dispozicijo nadomestiti z lastno dispozicijo . Ponujena dispozicija bo prišla v upoštevanje samo takrat , če ni prišlo do dogovora o drugačnem ravnanju , kjer gre predvsem za uresničevanje zasebnih interesov .

- Dispozicije , ki dajejo pravico do prostega preudarka

Ravnanje državnih organov mora biti karseda natančno in zavezujoče opredeljeno , zato da ne bi prihajalo do zlorab oblasti in nedopustnih posegov v človekove pravice . Pri oblastnem odločanju pa se ne da vnaprej predvideti vseh okoliščin . V takem primeru je nujno dati

državnemu organu več svobode pri odločanju , da bo tako lahko prišel do ustrezne odločitve , ki bo najbolj ustrezala javnemu interesu . Govorimo o dispozicijah , ki dajejo državnim organom (predvsem upravnim) pravico do prostega preudarka oziroma do diskrecijskega odločanja . Organu je prepuščena izbira med več dopustnimi odločitvami . Organ mora kljub večji svobodi odločanja izdati odločbo v mejah diskrecijskega pooblastila in v skladu z namenom zaradi katerega mu je bilo dano ter navesti vse razloge , ki so ga privedli do sprejete odločitve . Samo tako bo mogoče preveriti ali je ravnal zakonito .

B) Sekundarna hipoteza (pravna kršitev)

Na abstrakten način določa pravno kršitev in njene sestavine . O pravni kršitvi lahko govorimo , ko gre za vedenje in ravnanje , ki ni v skladu z dispozicijo . Kršitve dispozicij ne morejo imeti vselej enake teže , kar oblikovalec pravnega pravila upošteva pri izbiri zagrožene sankcije .

► Kazniva dejanja (kazenski delikti)

Najhujše pravne kršitve , ki jih označujemo s pojmom kazniva dejanja , so tista kazniva ravnanja , ki ogrožajo in napadajo temeljne in družbene vrednote in pomenijo hude kršitve veljavnih družbenih zapovedi in prepovedi . Zajeta so v poglavjih posebnega dela kazenskega zakonika .

Manj nevarna kazniva ravnanja so prekrški , ki ogrožajo javni red na različnih področjih družbenih odnosov (v javnem prometu , gospodarskem in finančnem poslovanju itn .) . Najblažja oblika kaznivih ravnanj so disciplinski postopki , ki pomenijo kršitev delovnih obveznosti in discipline .

► Civilni delikti in kršitve pravic

Če protipravno vedenje pomeni neposredno kršitev splošnih in abstraktnih pravil , te vrste pravnih kršitev označujemo s pojmom civilni delikt . Protipravno vedenje lahko drugemu povzroči škodo . Škoda je zmanjšanje oškodovančevega premoženja , preprečitev njegovega povečanja ali povzročitev telesnih in duševnih bolečin ter strahu drugemu . Škoda lahko nastane tudi zaradi kršitve pravic in neizpolnjevanja dolžnosti , ki so nastale s posamičnimi pravnimi akti (pogodbe) . Škoda je lahko premoženjska in nepremoženjska . Premoženjska škoda zajema dejansko škodo (prikrajšanje) na premoženju , kot tudi izgubljeni dobiček . Nepremoženjska (osebna) škoda nastane s povzročitvijo telesnih pa tudi duševnih bolečin in strahu zaradi poškodbe itd . Temeljna odgovornost je tudi krivdna odgovornost (storilec odgovarja za namenoma ali malomarno povzročeno škodo) . Pri odškodninski odgovornosti je dopolnjena z načelom objektivne odgovornosti ne glede na krivdo povzročitelja škode . Gre za odgovornost za škodljive učinke stvari in njenega delovanja . Lastnik bo odgovarjal za nevarnosti , ki nastanejo zaradi delovanja naprav , katere uporabljajo nevarno energijo . Premoženjske posledice civilnega delikta bo mogoče odpraviti z vzpostavitvijo v stanje kakršno bi bilo , če ne bi bilo škodnega dogodka (gre za restitucijo) , drugič pa bo prišla v upoštevanje zgolj denarna odškodnina , če vzpostavitev v prejšnje stanje ni več mogoča . Sankcijo lahko izrečemo samo odgovornemu storilcu . Kazensko (za kaznivo ravnanje) je odgovoren samo storilec , ki ima določene psihične lastnosti ter določen odnos do pravnega pravila in dejanja , ki ga je storil . Kazensko odgovoren je tedaj samo storilec , ki je prišteven in kriv . Prišteven je tisti storilec , ki je duševno normalen . O neprištevnem storilcu govorimo , če ob storitvi kaznivega dejanja , zaradi trajne ali začasne duševne bolezni , začasnih duševnih motenj , duševne zaostalosti ali kake druge trajne in hude duševne motenosti , ni mogel

razumeti pomena svojega dejanja ali ni mogel imeti v oblasti svojega ravnanja . Ta njegov odnos se lahko kaže v dveh krivdnih oblikah : naklep in malomarnost .

Storilec ravna naklepno , če se je zavedal svojega dejanja in ga je hotel storiti , pa tudi tedaj , če se je zavedal , da zaradi njegovega ravnanja lahko nastane prepovedana posledica in je v tako posledico privolil . Naklep je najhujša oblika krivde in zato za naklepna dejanja storilec vselej kazensko odgovarja .

Malomarnost pomeni , da če se je storilec zavedal , da lahko nastane zaradi njegovega ravnanja prepovedana posledica , pa je lahkomiselnost mislil , da jo bo lahko preprečil ali da ne bo nastala . Malomarnost pa je tudi , če se ni zavedal nastanka prepovedane posledice , pa bi se po okoliščinah ravnanja in po svojih osebnih lastnostih tega moral in mogel zavedati . Do kršitve dispozicije pride lahko zato , ker posameznik ni vedel , da je njegovo ravnanje pravno prepovedano . Vendar nepoznavanje prava ne opravičuje nikogar , ker ne moremo dokazati , da nekdo razume pravo a se skuša izmazati s trditvijo , da ni vedel oziroma ni razumel . Zato pa poznamo tudi pojem pravne zmote , ki poskuša omiliti trdoto tega načela .

C) Sankcija

Sankcija je sklepni del popolnega splošnega in abstraktnega pravnega pravila . Sankcija pozna negativne (neprijetne) in pozitivne ukrepe (vzpodbude , nagrade , subvencioniranje , olajšave itd .) .

► Sankcije za kazniva dejanja

To so predvsem kazni , moderno kazensko pravo pozna tudi opozorilne sankcije , varnostne in vzgojne ukrepe . Kazen je prisilen poseg državne oblasti v posameznikove pravice s katerim država v imenu družbe in njenih temeljnih vrednot reagira na kazniva ravnanja . Izreči pa je mogoče samo tisto kazen , ki je bila predpisana za posamezno dejanje , še preden je bilo storjeno . Kazni se uporabljajo za polnoletne , kazensko odgovorne storilce kaznivih dejanj . Opozorilne sankcije v modernem kazenskem pravu v obliki opozorilne narave je pogojna obsodba . Pogojnost sodbe je v tem , da kazen , ki jo sodišče določi , ni izvršena , če pogojno obsojeni v času , ki ga določi sodišče , ne stori novega kaznivega dejanja . Če gre za storilca , pri katerem obstaja nevarnost , da bo kazniva dejanja ponavljal , je nujno ob izreku kazni določiti tudi ustrezen varnostni ukrep (odvzem vozniškega dovoljenja , prepoved opravljanja poklica) oziroma naložiti določeno obveznost (obvezno psihiatrično zdravljenje , obvezno zdravljenje alkoholikov in narkomanov itd .) .

► Sankcije za civilne delikte in kršitve pravic

Posledica civilnih deliktov je nastanek škode , ki je lahko premoženjska in nepremoženjska . Škoda pa je zmanjšanje oškodovančevega premoženja , preprečitev njegovega povečanja ali povzročitev telesnih in duševnih bolečin ter strahu drugemu . Cilj sankcioniranja je zato v tem , da se oškodovancem vzpostavi stanje , kakršno je bilo pred škodnim primerom . V nekaterih primerih je mogoče posledice civilnega delikta odpraviti z vzpostavitvijo v stanje kakršno je bilo , če ne bi bilo škodnega dogodka (gre za restitucijo) , v drugih primerih pa bo prišla v upoštevanje zgolj denarna odškodnina , ker vzpostavitev v prejšnje stanje ni več mogoča .

► Sankcije za nezakonite pravne akte

Pravni red pozna sankcije , ki neposredno vplivajo na pravni akt , če je v njem prišlo do napak , ki pomenijo nespoštovanje pravnih pravil . Poznamo dve vrsti sankcij : ničnost in neveljavnost .

Ničnost je strožja oziroma po svojih učinkih daljnosežnejša sankcija . Določena je za tiste primere , kjer ima pravni akt tako hude napake , da jih ni mogoče popraviti , oziroma gre za akt , ki sploh ne bi smel nastati . Tak akt je treba odpraviti , saj vse od svojega nastanka naprej ne bi smel povzročati nobenih pravno dopustnih posledic .

Razveljavitev pa pomeni , da pravni akt šele od trenutka razveljavitve dalje ne more več povzročati pravnih učinkov .

15. Opredeli pomen pravnih načel in pravnih definicij .

A) Pomen pravnih načel

Na splošno z načeli razumemo usmerjevalne določbe , ki jim je podrejeno vsako nadaljnje določanje ravnanj . Nekateri avtorji enačijo pravna pravila s pravnimi načeli , drugi jih ostro ločujejo . Pravna načela so sestavljena iz najbolj abstraktnih določb , kar jih premore posamezen pravni sistem . Nekatera so taka , da zavezujejo celoten pravni sistem , druga zgolj njegove posamezne dele . Pravna načela se razlikujejo med seboj glede na :

• svojo vsebino

- ♣ izražanje moralnih načel , prirejena naravi prava (npr. načelo dobre vere , pravičnosti , vesti , poštenja itn.) ,
- ♣ izražanje doseženih spoznanj o ureditvi in delovanju moderne državne oblasti (načelo o delitvi ali enotnosti oblasti , o pravni in socialni državi , o pravni enakosti itn.) ,
- ♣ določanje kriterijev za veljavnost in uporabljanje prava (npr. načelo , ki prepoveduje povratno moč predpisov ; načelo , da nepoznavanje prava nikogar ne opravičuje itn.) in njegovo razlaganje (npr. načelo , da je treba izjeme ozko razlagati) .

• po oblikovni strani

- ♣ izrecno jih oblikujeta ustavodajalec in zakonodajalec ,
  - ♣ načela , ki jih lahko povzamemo iz skupine splošnih abstraktnih pravil , ki urejajo ravnanje na nekem pravnem področju .
- Posebno vrsto predstavljajo splošna pravna načela , ki izhajajo iz stoletne pravne izkušnje , ki je prevzemala sporočilo rimskega prava in se zato pogosto še vedno izražajo v latinščini . Splošna pravna načela so tudi pomemben del mednarodnega javnega prava , nastala iz običajev ali določena z mednarodnimi pravnimi akti (npr. načelo , da imajo vsi narodi pravico do samoodločbe zapisano v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah) .

B) Pravne definicije

Na pravne definicije naletimo v pravu zelo pogosto . Za definicije je značilno , da poskušajo kolikor se da natančno določiti pomen posamezne besede ali skupine besed . Tudi od pravnih definicij pričakujemo , da so natančne in popolne , saj le tako lahko prispevajo k odpravljanju pojmovnih nejasnosti . Na področju prava lahko razlikujemo med definicijami , ki jih oblikuje zakonodajalec in definicije , ki nastajajo v pravni (sodni) praksi in teoretičnimi definicijami . Zelo pogoste so pravne definicije v kazenskem pravu , kjer zakonodajalec v splošnem delu kazenskega zakonika določi pomen posameznega izraza , ki ga kasneje uporabi pri oblikovanju posameznega kaznivega dejanja , pa tudi v civilnem pravu in v stvarnem pravu .

16. Katere so bistvene jezikovne značilnosti pravnih določb .

Ker so pravna pravila namenjena širokemu krogu ljudi , bi upravičeno pričakovali , da se bodo jezikovno čim bolj približala njihovim naslovljencem . Jezikovni znaki in njihove pomenske povezave bi morali biti čim bolj jasne , natančne in ustaljene ter ne preveč oddaljene od vsakdanjega pogovornega jezika . Jezikovna nejasnost in nenatančnost lahko ogrozita namen pravnega pravila in prava sploh . Pravna varnost se bistveno zmanjša , če so pravne določbe nejasne , dvomljive , pomensko preširoko odprte . Zakonodajalec naj bi uporabljal predvsem pomensko , čim bolj izdelane , nedvoumne besede . Oblikovalec splošnih pravnih aktov se mora pogosto zatekati k pomensko zelo odprtim (raztegljivim , elastičnim) pojmom , saj sicer ne bi mogel ustrezno oblikovati določb , iz katerih lahko izluščimo splošna in abstraktna pravila , ki morajo zajeti nepregledno množico posamičnih in konkretnih človekovih ravnanj . Načelo jezikovne strogosti odpove tudi v tistih delih prava , kjer nastajajo določbe , iz katerih izhajajo strogo zavezujoča pravna pravila . V kazenskem pravu bomo našli vrsto nedoločnih , pomensko bolj ali manj raztegljivih pojmov , s katerimi so oblikovane opredelitve kaznivih dejanj (taki pojmi so npr. lahka telesna poškodba , nevarno orodje , resna grožnja , posebno predrzen način itn.) , ki se jim zakonodajalec ni mogel izogniti , sicer bi zašel v prepodrobno določanje , ki ne bi moglo zajeti vse raznolikosti in spremenljivosti dejanskih okoliščin , ki jih je treba zajeti s splošno in abstraktno pravno normo . Ker pa zakonodajalec meni , da se da posamezen pomensko odprt pojem vendarle , vsaj za potrebe posameznega pravnega področja oziroma pravnega akta , ustrezno utesniti , uporabi že omenjene pravne definicije .

17. Opredeli pravni akt in navedi njegove sestavine .

Smisel prava je v urejanju družbenih odnosov . Urejanje dosegamo z oblikovanjem in udejanjanjem pravnih pravil . Za oblikovanje pravnih pravil so potrebna zavestna človekova dejanja . Dejanja označujemo s strokovnim pojmom pravni akt . Pravni akt je izraz volje , ki je namenjen ustvarjanju pravnih pravil , ta pa vodijo do pravnih učinkov , se pravi vedenj in ravnanj ljudi . Včasih zadošča za pozunanjenje že ustno izražena volja (izjemoma celo same kretnje , rokovanje , kimanje itd.) , drugič bo potrebno izraženo voljo pisno utrditi , še več , potrebno jo bo objaviti , če se oblikovana pravna pravila obračajo na splošno določene naslovljence pravnih norm . Oblika (forma) je podrejena in prilagojena vsebini . Do neskladnosti med voljo in njenim izrazom pride lahko zaradi tega , ker se napačno izrazimo , bodisi zaradi naglice , površnosti v izražanju , bodisi zaradi nezadostnega poznavanja pomenskih razsežnosti posameznih jezikovnih znakov in njihovih povezav . Do neskladja pride lahko zaradi zmote , zvijače ter prisile .

► Zmota

V zmoti smo tedaj , kadar mislimo , da v resnici obstojijo nekatera dejstva , ki jih ni ali so drugačni . Pri dejstvih gre lahko za dejansko ali pravno zmoto . Dejanska zmota je lahko zmota o predmetu , količini in kakovosti . Z pravno zmoto gre tedaj , kadar oblikovalec pravnega akta ne pozna pravnih posledic akta ali pravnih ovir za sklenitev veljavnega pravnega akta .

► Zvijača (prevara)

Pri zvijači (prevari) gre za zmoto , toda do te zmote pride zaradi naklepne dejanja posameznika , ki drugega namenoma spravi v zmoto zato , da bi druga stran sodelovala pri oblikovanju pravnega akta ali da bi pristala na težje pogoje .

► Prisila

O prisili govorimo , kadar en subjekt uporabi silo ali grožnjo zato , da bi drugega pripravil do sodelovanja pri oblikovanju pravnega akta . Prisila je lahko neposredno telesna ali pa se kaže v grožnjah , ki se lahko nanašajo na posege v človekovo integriteto ali v njegovo dostojanstvo . Ker gre za nedopustne vplive , ki so privedli do razhajanja ,med voljo in njenim zunanjim izrazom , da pravni akti , ki so nastali kot rezultat teh vplivov , ne smejo ustvarjati pravnih učinkov . Zadenejo jih sankcije , ki jih pravni red predvideva za nezakonite pravne akte .

Sestavine pravnih aktov

Sestavine pravnih aktov so (vprašamo se) :

► kdo je oblikovalec

Oblikovalci pravnih aktov so pravni subjekti (fizične in pravne osebe) . Odločitev , kateri subjekti smejo sprejemati posamezne vrste pravnih aktov , je prepuščena vsakokratnemu ustavodajalcu ter zakonodajalcu . Ko gre za oblastne pravne akte , pa naj gre za posamične ali splošne pravne akte , imajo daljnosežne družbene posledice . Pristojnost državnih organov za izdajanje pravnih aktov mora biti posebej natančno urejena . Pristojnost za izdajo pravnega akta se dodeli tistemu organu , ki je najbolj usposobljen za izdajo posamezne vrste oblastnih

aktov z načelom delitve oblasti . Potrebno je določiti , kako se opravlja nadzor nad spoštovanjem pristojnosti ter sankcije za kršitev pravil o pristojnosti . Tudi pri neoblastnih aktih je potrebna jasna določitev , kdo sme oblikovati posamezno vrsto neoblastnega akta ter kdaj je posamezen subjekt usposobljen za tako oblikovanje , saj mora za sklenjeni akt prevzeti tudi odgovornost .

► **s kakšnimi dejanji nastane vsebina**

Postopek je pot , način nastajanja posameznega pravnega akta . S postopkovnimi pravili določimo dejanja , ki jih je potrebno opraviti , da bi nastal vsebinsko dovolj premišljen in pravno pravilen akt . Postopek naj omogoči , da bodo celovito ugotovljena vsa dejstva , ki vplivajo na oblikovanje vsebine pravnega akta ter da bo pravni akt pravno – tehnično oblikovan tako , da bo mogoče brez posebnih zapletov razbrati njegovo vsebino . Podrobno izdelana in zelo obsežna pravila urejajo upravni postopek ter sodne postopke (zlasti kazenski in pravdni postopek) . Kjer je natančno določanje rokov , poskuša zakonodajalec doseči dovolj hitro odločanje z uporabo nedoločnih pojmov , kot so : odločiti v razumnem roku , kakor hitro je mogoče , brez nepotrebnega odlašanja .

► **kako postane vsebina razpoznavna za tiste , ki jim je akt namenjen**

Pri oblastnih , splošnih in posamičnih pravnih aktih , je pisna oblika samoumevna . Pri splošnih pravnih aktih ne zadošča , da so sestavljeni v pisni obliki , na katere se splošni akt obrača , mora biti ustrezno objavljen v naprej predvidenih uradnih glasilih . Zgolj pisna oblika in objava omogočata uresničevanje predvidljivosti , zanesljivosti in trajnosti pravnega urejanja . K utrjevanju pomembnosti posamezne vrste pravnega akta prispevajo svečani obredi , ki spremljajo nastajanje posameznega pravnega akta , če gre za oblastne pravne vire (splošne ali posamične) . V obrednost sodi opremljenost prostora , v katerem poteka odločanje , različna razporeditev udeležencev v postopku , posebno obredno obnašanje ob podpisovanju pomembnih meddržavnih pogodb itd. O pomembnosti dogajanja prispevajo posebna oblačila udeležencev v postopkih sodnikov , državnih tožilcev , pravobranilcev in odvetnikov , ter natančna prostorska razporeditev za sodnike in druge udeležence v sodnih postopkih v sodnih dvoranah .

18. Opredeli splošni pravni akt , pravne običaje , sodno prakso ter mednarodno in evropsko pravo .

A) Splošni pravni akti

Splošni pravni akti so vsebinsko in oblikovno zavezujoča pravna podlaga za nastajanje posamičnih pravnih aktov in usmerjanje pravno oblikovanih ravnanj . V teh aktih se pravno oblikujejo zamisli o urejenosti družbenega življenja . Posamični akti udejanjajo pravnost splošnih aktov . Splošni pravni akti ostajajo temeljno merilo pravnosti , nezamenljiv kriterij za presojo , ali je pravno odločanje in vedenje usklajeno z vnaprej postavljenimi pravnimi modeli .

► Oblastni splošni pravni akti

● Ustava

Ustava je najpomembnejši splošni pravni akt . Najsplošnejša opredelitev ustave je , da je to temeljni in najvišji pravni akt , s katerim se oblikuje organizacija državne oblasti ter pravno uredijo odnosi med ustavo in posamezniki z razglašanjem temeljnih človekovih pravic in svoboščin . V ustavi so določeno izražena temeljna načela , ki naj usmerjajo celotno pravno dogajanje v državno organizirani družbi . Ustava je izrazit pravni dokument , v katerem vselej odsevajo temeljne filozofsko – politične zamisli o usmerjanju posamezne družbe . Moderna zasnova ustave se je jasno izoblikovala kot temeljna politična zahteva , utemeljena v liberalni zasnovi novodobne države , šele v 18. stoletju . Prvo sodobno pravno uresničitev je dobila z ameriško ustavo leta 1787 . V Veliki Britaniji se ni udejanjila zahteva po ustavi kot enovitem pisanem aktu . Angleško ustavo v vsebinskem pomenu sestavljajo običajna pravila o razmerjih med oblastjo ter različnih obdobjih nastalih pravnih aktov (Magna Charta iz leta 1215 , pa vse do aktov , ki so nastali v 20. stoletju . Ob formalnem pojmu ustave (vključuje opredelitev bistvene ustavne tvarine in temeljne oblikovne značilnosti ustave) se je tako izoblikoval še materialni pojem ustave , pri katerem niso bistveni njeni oblikovni elementi , temveč zgolj ustavna vsebina , ki je lahko zajeta v različnih splošnih pravnih aktih , pa tudi v ustavnih običajih .

● Zakon

Poleg ustave je zakon najpomembnejši splošni pravni akt . Kadar govorimo o zakonu , kot o izjemno pomembnem pravnem viru , imamo v mislih pravni akt , ki ga sprejme zakonodajno telo , izhajajoč iz načel in pravil , ki jih je postavila ustava . Pri zakonu ločimo med zakonom v formalnem in materialnem pomenu .

Pri formalni opredelitvi zakona nas ne zanima njegova vsebina , temveč njegove oblikovne sestavine in mesto v hierarhiji pravnih aktov . Sprejme ga zakonodajni organ po vnaprej določenem zakonodajnem postopku , da sam akt nosi ime zakon , da je ustrezno razglašen in objavljen ter da je po svoji moči takoj za ustavo .

Zakon v materialnem (vsebinskem) pomenu je splošni pravni akt , iz katerega je mogoče oblikovati splošne in abstraktne pravne norme , ne glede na to , ali v celoti ustreza tudi oblikovnim kriterijem zakona . Če gre za posebno občutljivo in pomembno pravno urejanje , ustava še dodatno okrepi postopkovna pravila in terja poseben način sprejemanja nekaterih zakonov oziroma zaostri zahtevo po večinskem glasovanju za posamezno vrsto zakonov (**dvotretjinska večina navzočih ali celo vseh poslancev**) .

- **Zakonik (kodeks)**

Gre za zakonodajalčev pravni akt , s katerim poskuša celovito in sistematično urediti širše področje družbenih odnosov . Zamisel o celoviti zakonodajni ureditvi se je učinkovito uresničila v Franciji (francoski civilni zakonik iz leta 1804) .

- **Uredba in drugi oblastni podzakonski akti**

Uredba je osrednji splošni akt vlade . Če ustava dopušča delegirano zakonodajno dejavnost , da sme del zakonodajne funkcije opraviti tudi vlada , tedaj nastanejo uredbe z zakonsko močjo . Splošne pravne akte sprejemajo izvršilno – upravni organi . Pooblastilo , da sme vlada izdajati izvršilne uredbe , je lahko zapisano že v ustavi , lahko pa ga oblikuje redni zakonodajalec . Zakonodajalec lahko da vladi splošno pooblastilo za sprejemanje izvršilnih predpisov in tedaj je vladi prepuščena presoja , ali je potrebno izdati izvršilni predpis . Izvršilno – upravni organi izdajajo tudi pravilnike , odredbe , navodila (pravila o ravnanju upravnih organov) in določanje načina dela v posameznem organu .

- ▶ **Neoblastni (avtonomni) splošni pravni akti**

Država se na nekaterih področjih delno odreka oblastnemu urejanju družbenih odnosov in prepušča to urejanje samoupravnim lokalnim skupnostim in različnim funkcionalnim organizacijam (gospodarskim družbam ter organizacijam , ki se ukvarjajo z negospodarskimi dejavnostmi) . Samoupravljanje naj bi prispevalo k večji primarni učinkovitosti (se pravi ravnanju , ki je v skladu z dispozicijami pravnih pravil) . Država določa meje , v katerih se lahko uresničuje avtonomno pravno urejanje , da ne bi prišlo do razvrednotenja pravnega sistema in nespoštovanja temeljnih prvin in načel pravnega reda . Kriteriji za oblikovanje avtonomnega pravnega reda so določeni v ustavi in zakonih , kjer so tudi predvideni ukrepi , ki naj preprečijo nastajanje nezakonitih avtonomnih pravnih aktov . K avtonomnim pravnim aktom prištevamo tudi kolektivne pogodbe , ki nastajajo na področju delovnih razmerij .

B) **Pravni običaji kot svojevrsten pravni vir**

Pravni običaji so vrsta družbenih pravil , ki se postopoma razvijajo v družbeni praksi , če sta izpolnjena dva pogoja .

- ♣ razviti se mora trajnejše redno ponavljajoče se kolektivno ravnanje , ki se mu podreja večina posameznikov družbe in

- ♣ razviti se mora zavest , da je ravnanje obvezujoče .

Njihova zasidranost (pravni običaji) v kolektivni zavesti in praksi ter prilagojenost posameznim področjem družbenih odnosov lahko pomembno prispeva k učinkovitosti prava . Na nekaterih področjih lahko obstoj pravnih običajev razbremeni zakonodajalca pri iskanju ustreznih pravnih rešitev , samo takrat , če zakonodajalec izrecno dopusti uporabo običajno nastalih pravil . Zakonodajalec lahko terja ravnanje s skrbnostjo dobrega gospodarja ali ravnanje v skladu z dobrimi poslovnimi običaji . Sklicevanje na običaje pride v upoštevanje tudi v drugih delih pravnega sistema , če zakonodajalec presodi , da je smiselno opiranje na ustaljenost ravnanj . Tako govorimo o ustavnih običajih , se pravi ustaljenem ravnanju zakonodajnega organa , ki ni predvideno v ustavnih določbah .

C) **Sodna praksa in sodni precedensi**

O načinu nastajanja splošnih in abstraktnih pravnih pravil izhaja , da na evropski celini v posamičnih odločitvah (posamičnih pravnih aktih) državnih organov , ni mogoče videti virov

prava , saj naj bi šlo zgolj za uporabljanje , ne pa za ustvarjanje prava . Odločilno vlogo pri oblikovanju pravnega sistema je dobila sodna praksa v angloameriškem pravnem sistemu . Tako imenovano obče pravo , so v angleški zgodovini izoblikovali predvsem sodniki in ne zakonodajalec . Za sistem občega prava je značilno , da narašča vloga zakonodajalca , za evropski celinski sistem pa postaja vse pomembnejša sodna praksa .

D) Pravnih viri mednarodnega in evropskega prava

Pomembni pravni viri mednarodnega javnega prava so mednarodni običaji , ki so se postopoma oblikovali pri urejanju odnosov med državami . Za njihov nastanek veljajo enake ugotovitve kot za oblikovanje pravnih običajev v notranjem pravu , da je tako ravnanje zavezujoče . Na organiziran način nastajajo mednarodne pogodbe in sporazumi , ki jih sklepajo med seboj posamezne države in zavezujejo samo tiste države , ki so take pogodbe ali sporazume sklenile ali k njim pristopile . Praviloma odnos med mednarodnim in notranjim pravom določa ustava , pri čemer gre lahko za neposreden sprejem mednarodne pogodbe v notranjo pravno hierarhijo ali pa za ustrezno prevedbo v obliko notranjih pravnih aktov . Hierarhično mesto mednarodnih pogodb je določeno bodisi tako , da jih ustava izenačuje z zakoni , bodisi jih umešča takoj za ustavo in so torej nadrejeni domači zakonodaji . Ustava pa vselej ostaja najvišji notranji pravni akt . Evropsko pravo oziroma v evropskem pravu gre za naddržavno pravo . Države , ki tvorijo Evropsko unijo , so se odrekle delu svoje suverenosti v korist Unije , kar odločilno vpliva na hierarhično mesto virov evropskega prava in možnost njihovega neposrednega uporabljanja .

Primarni viri so ustanovitvene pogodbe , dodatni dogovori in protokoli ter pristopne pogodbe novih članic .

Sekundarni pravni viri tvorijo pravni akti , ki jih sprejemajo organi Evropske unije : uredbe , direktive , odločbe , priporočila in stališča . Hierarhično so nadrejeni notranjim zakonom .

19. Veljavnost splošnih pravnih aktov .

Veljavnost splošnih pravnih aktov razumemo kot njihovo obveznost , in sicer glede na to , v katerem prostoru veljajo , katere pravne subjekte zavezujejo in kakšna je njihova časovna veljavnost . Splošni pravni akti veljajo na celotnem državnem ozemlju . Obseg krajevnosti je odvisen od krajevnosti pristožnosti oziroma od oblike državne ureditve . V unitarni državi splošni pravni akti osrednje oblasti veljajo na celotnem državnem ozemlju , splošni akti organov lokalne samouprave pa le na območju lokalnih skupnosti . V federalni državi pa je veljavnost odvisna od ureditve razmerij med zvezno in federalno oblastjo . Kadar gre za urejanje razmerij med državljani ali pravnimi osebami različnih držav uporabljamo tuje pravo , to določa mednarodno zasebno pravo . Pri personalni veljavnosti velja , da splošni pravni akti veljajo za vse pravne subjekte , za državljane in tujce , ki so na ozemlju določene države . Na podlagi mednarodnih pravil in dogovorov so izjeme : diplomati , konzularni predstavniki in predstavniki mednarodnih organizacij .

O časovni veljavnosti splošnega pravnega akta govorimo tedaj , kadar imamo v mislih obdobje med začetkom in prenehanjem veljavnosti . Splošni pravni akt začne veljati , ko je objavljen v ustreznem uradnem glasilu (Uradni list) načeloma po petnajstih dneh . Ta rok (vakacijski rok) se lahko podaljša ali tudi skrajša izjemoma . V končnih in prehodnih določbah je urejeno kdaj bodo določene spremembe in dopolnitve pravnih aktov začele veljati , ker se splošni pravni akti razmeroma pogosto spreminjajo . Velja tudi pravilo , da višji splošni pravni akt razveljavi nižjega , da mlajši razveljavi starejšega in da specialni razveljavi splošnega oziroma generalnega . Tudi odločbe ustavnih sodišč neskladne akte z ustavo bodisi razveljavijo bodisi odpravijo . Poznamo tudi retroaktivnost , ko posamezne zakonske določbe smejo izjemoma veljati tudi za nazaj , kajti namen in smisel splošnih pravnih aktov je , da urejajo bodoča pravna razmerja . Retroaktivnost je posebej urejena v kazenskem pravu .

20. Kakšni so individualni oblastni in individualni zasebni pravni akti .

A) Individualni oblastni pravni akti

Vse posamične pravne akte lahko razdelimo v oblastne in neoblastne . Oblastni so upravni akti in sodni akti . Upravne akte izdajajo upravni organi (pa tudi organi samoupravnih skupnosti , podjetij in organizacij , če so pooblaščen) , ki enostransko zavezujejo pravne subjekte . Zaradi zavarovanja javnega interesa obstaja diskrecija . Glede na učinke , ki jih ustvarjajo posamični in pravni akti , ločimo oblikovalne in ugotovitvene akte .

Najpomembnejši upravni akt je upravna odločba , katero upravni organ izda po uradni dolžnosti ali na zahtevo stranke . Izdajanje upravnih odločb je omejeno v splošnem upravnem postopku . Pritožnik lahko sproži upravni spor . Ko je pritožbena pot izčrpana , nastopi dokončnost in pravnomočnost . Sodni akti so oblastni akti s katerim sodišče na podlagi ustave in zakonov odločajo o zadevah , ki terjajo sodno odločanje . Sodno odločanje je izredno pomembno za zavarovanje človekovih pravic ter varnost pravnih razmerij sploh . Osrednji sodni akt je sodba , sodišča pa izdajajo tudi sklepe (sodne odločbe – oboje skupaj) . Tudi sodni postopki zagotavljajo pravico do pritožbe . Ko je sodba pravnomočna , je sodba tudi izvršljiva .

B) Individualni zasebni pravni akti

Individualni zasebni pravni akti so pravni posli , s katerimi urejajo medsebojna razmerja pravni subjekti , posamezniki in tudi pravne osebe , ki nimajo lastnosti izvrševalcev javne oblasti ali vsaj ne nastopajo kot nosilci oblasti pri sklepanju pravnih poslov . Za razliko od oblastnih posamičnih aktov , ki se jim moramo podrejati ne glede na to ali z njimi soglašamo , je za pravne posle značilno , da nastanejo le tedaj , če jih pravni subjekti želijo skleniti . To njihovo svobodo odločanja označujemo kot avtonomija volje . Bistvena prvina pravnega posla so subjekti , volja in namen pravnega posla ter njegova oblika . Najpogostejša oblika pravnega posla je pogodba .

21. Pomen razlage pravnih aktov .

Uporabljanje prava je lahko bolj ali manj zapleteno ravnanje , sestavljeno iz normativnih in dejanskih prvin . Ob soočenju s splošnimi pravnimi akti se nam kaže uporabljanje prava v poenostavljeni obliki kot logično sklepanje (silogizem) . Pri tem je zgornji stavek (zgornja premisa) tega sklepanja splošno in abstraktno pravno pravilo , spodnji stavek (spodnja premisa) pa konkretno ugotovljeno dejansko stanje . Sklep , ki nastane ob soočenju spodnjega z zgornjim stavkom pa konkretno in posamično pravno pravilo . V praksi je potek uporabljanja prava veliko bolj zapleteno kot ga kaže njegov shematični prikaz . Pomen razlage pravnih aktov je prizadevanje , da bi napravili nekaj razumljivo in se torej sporazumeti . To nekaj lahko opredelimo kot jezikovni znak , ki je nosilec določenega pomena , sporočila . Sporazumevanje temelji na razumevanju . Isti znak je mogoče razumeti na različne načine , odvisno od : izkušenj , znanja , interesov , namenov itd . Razlagalec odkriva zamisel oblikovalca pravnega akta . Oblikovalec pravnega akta uporablja določene jezikovne znake , iz katerih sestavlja pravne določbe , da bi z njimi posredoval svojo zamisel o tem , kakšno naj bo človekovo ravnanje , razlagalec teh znakov pa bolj ali manj uspešno odkriva to zamisel v obliki pravne norme . Subjekti razlage pravnih aktov so obvezni in neobvezni . Obvezni so državni organi (in organi s pooblastili) , v drugo skupino pa spadajo pravni strokovnjaki , pravni teoretiki . Poznamo praktično in teoretično razlago . Praktična razlaga je del uporabe prava , opredeljena s posebnostmi konkretnega primera , teoretična razlaga pa je od tega neodvisna .

22. Obrazložitev razlage pravnih aktov .

Razlaga je del uporabljanja prava , se pravi sestavni del odločanja . Psihološko je obrazložitev utemeljena z zahtevo , da mora vsakdo , ki ga odločitev prizadeva , zvedeti za razloge , ki so vodili do take odločitve . Tisti , ki odloča mora , če naj dobro opravlja svojo funkcijo , ne le dobro odločati , temveč tudi povsem jasno obrazložiti , zakaj je tako odločil . Sodišče na primer še najbolj opravi svojo funkcijo tedaj , če prepriča tiste , ki jih odločitev prizadeva . Navajanje razlogov odločitve sili k odgovornemu delu , toda hkrati varuje tistega , ki odloča pred nedopustnimi vplivi . Tudi pri obrazložitvi lahko izluščimo nekaj njenih sestavin .

Obrazložitev je sestavljena iz :

- ♣ obrazložitve o dejstvih ,
- ♣ obrazložitve o odločitvi o dejstvih ter
- ♣ obrazložitve o končni pravni odločitvi .

Vsaj za zadnje desetletje 20. stoletja lahko ugotovimo , da je poskušala pravna teorija z razvijanjem pravniškega sklepanja bistveno prispevati k ohranjanju temeljnih pravnih vrednot , med njimi še posebej pravne varnosti . Zato niso redke ugotovitve , da postaja dolžnost utemeljevanja oziroma obrazložitve , ki je od nekdanj veljala za poglavitno jamstvo , v našem nemirnem , nasprotujočem in nasilnem svetu , še pomembnejša in težavnejša . Samo po sebi se nam zdi razumljivo , da mora utemeljitev razlagalnega rezultata najti svoje mesto v obrazložitvi odločitve . Obrazložiti pomeni predvsem navesti razloge določene odločitve , s čimer obvežemo tistega , ki odloča , da jih sploh ima .

23. Opredeli razmerje ter njegov nastanek in prenehanje .

Zaradi omejenosti dobrin je za to vrsto družbenih odnosov značilno nenehno tekmovanje in nasprotovanje med ljudmi , ki pogosto privede tudi do bolj ali manj ostrih in težko obvladljivih sporov (konfliktov) . Prav v tej vrsti odnosov so iskali vzroke za nastanek državne oblasti in prava . Pravna razmerja lahko zato preprosto opredelimo kot tiste družbene odnose , ki so zaradi svojih posebnih značilnosti pravno urejeni in zavarovani z močjo (prisilo) države . V tako opredelitev so združili vsebinsko in oblikovno (normativno) stran pravnega razmerja . Pravno urejanje družbenih odnosov vnaša v te odnose vsaj relativno urejenost in predvidljivost ter preprečuje neobvladljivo in nasilno razreševanje sporov . Če pravno razmerje razčlenimo , ugotovimo naslednje bistvene sestavine iz katerih je sestavljeno:

- ♣ iz pravnih subjektov (udeležencev) ,
- ♣ iz pravic in dolžnosti , ki se pletejo med njimi ter
- ♣ iz predmeta in namena pravnega razmerja , ki ga običajno poimenujejo cilj , ki ga pravni subjekti morajo ali želijo doseči z oblikovanjem ustreznega pravnega razmerja .

Iz opredelitve pravnega razmerja izhaja , da morata biti za njegov nastanek in poznejši razvoj izpolnjena dva temeljna pogoja :

- ♣ obstajati morajo splošna in abstraktna pravna pravila , ki določajo model posameznega pravnega odnosa , njegove bistvene sestavine , način oblikovanja , spreminjanja in prenehanja,
- ♣ za uresničitev predvidenega pravnega razmerja v vsakdanjem življenju pa morajo nastopiti konkretna dejstva .

24. Kaj so pravna dejstva .

Pravna dejstva so dejstva , ki jim pravna pravila pripisujejo pravne posledice . Vplivajo na nastajanje pravic in obveznosti , na njihovo spreminjanje ter prenehanje . Pravna dejstva lahko razdelimo v dve temeljni skupini : v naravna dejstva (dogodke) ter človekova dejanja . Naravna dejstva nastanejo ne glede na človekovo voljo , kljub temu pa izzovejo pravne posledice (rojstvo človeka) .

Človekova dejanja so voljna in zavestna , ki jih kot pravna dejstva delimo v tista , ki so v skladu s pravnimi normami in tista , ki pomenijo njihovo kršitev .

Pravna dejstva , v skladu s pravno ureditvijo , izzovejo različne pravne posledice , zato je razumljivo , da mora vsakdo , ki se na obstoj teh dejstev sklicuje , dokazati , da so se zares uresničila . Kljub temu , da pravo priznava vrsto dokaznih sredstev , ki nam omogočajo , da uspešno dokažemo obstoj ali neobstoj posameznega pravnega dejstva , lahko naletimo na primere , kjer nam ni mogoče zanesljivo dokazati dejstev , ki so ključnega pomena za ureditev pravnega razmerja . Za nekatera dejstva se zato zakonodajalec zadovolji že z dokazom verjetnosti , da se je tako dejstvo zares pripetilo , če tako verjetnost dokazujejo nekatere okoliščine , ki smo jih dokazali oziroma človeška izkušnja , da v določenih okoliščinah nastopijo določena dejstva . Tako lajšanje dokaznega bremena označujemo s pojmom pravna domneva . V zvezi z dokazovanjem obstoja dejstev je treba omeniti tudi pravno fikcijo , ki pa se od pravne domneve bistveno razlikuje , tu je postavljena trditev , da neko dejstvo obstaja ali ne obstaja , čeprav za tako trditev v dejanskosti ni opore .

25. Katere so sestavine pravnega razmerja in kakšno je varstvo pravnega razmerja .

A) Sestavine pravnega razmerja

Pravni subjekti kot nosilci pravic in obveznosti so temeljna sestavina pravnih razmerij . Pravice in obveznosti imajo svoj smisel zgolj tedaj , če jih vežemo na nastanek , razvoj in prenehanje pravnih subjektov , tako posameznikov kot skupin oziroma organizacij . Nosilec pravic in obveznosti je lahko fizična in pravna oseba . Čeprav je pojem pravni subjekt vezan na človeško bitje , ne kaže pozabiti , da je ta pojem pravna konstrukcija . Danes ima vsak človek pravico biti priznan kot pravni subjekt . Pravna osebnost človeka je vezana na telo ne pa na njegovo zavest ali voljo . Obstoje fizične osebe je zamejen le z rojstvom in smrtjo , spočet otrok pa s pomočjo pravne fikcije pridobi nekatere pravice . Pravni red daje fizičnim osebam pravno , poslovno in deliktno sposobnost . Pravne osebe so organizacijske celote sestavljene iz ljudi in sredstev za uresničevanje pravno dopustnih ciljev . Fizične osebe so naravne , pravne osebe pa umetne . Pravne osebe so država , lokalne skupnosti , javna podjetja in zavodi ter društva , zadruga , gospodarske družbe itd .

B) Kakšno je varstvo pravnega razmerja

Temeljni namen prava je doseganje družbene urejenosti in varnosti . Če se sporom ni mogoče izogniti , si je treba vsaj prizadevati za rešitev po mirni poti . Organizirano vnaprej določeno oblastno pravno varstvo zagotavljajo državni organi . Dolžnost pravnega varstva je naložena upravnim in sodnim organom . Če udeleženci pravnega razmerja ne najdejo mirne rešitve spora , lahko prepustijo razreševanje izbranim razsodnikom .

► Upravno varstvo

Upravno varstvo je namenjeno varstvu pravice , obveznosti ali pravnih koristi pravnih subjektov v konkretnih upravnih zadevah .

► Kazensko pravno varstvo

Kazensko pravno varstvo zagotavljajo sodišča v kazenskem postopku , ki se začne na predlog državnega ali zasebnega tožilca .

► Civilnopravno varstvo

Civilnopravno varstvo zajema obravnavanje in odločanje v sporih , ki nastajajo v osebnih , družinskih in premoženjskih pravnih razmerjih .

Upravne odločbe se prisilno izvršijo bodisi v upravni bodisi v sodni izvršbi . Kazenske pravne odločbe se izvršujejo po pravilih , ki jih določa postopek za izvrševanje kazenskih sankcij . Civilnopravne odločbe pa v posebnem sodnem izvršilnem postopku .

26. Sistematizacija prava oziroma pravo kot sistem .

Pravni sistem razumemo kot logično , urejeno , notranje uravnano in neprotislovno celoto . Najbolj zaželene lastnosti pravnega sistema so enotnost , notranja povezanost , usklajenost in popolnost . Popolnost naj bi se kazala v dejstvu , da pravni sistem omogoča pravno ureditev slehernega primera , ki tako ureditev terja . V idealni obliki bi to pomenilo , da v pravnem sistemu ne nastajajo pravne praznine . Za oblikovanje in ohranjanje pravnega sistema , ki so bistvenega pomena za ustvarjanje prava , mora skrbeti že zakonodajalec , oziroma vsi oblikovalci splošnih pravnih aktov in tisti organi , ki opravljajo nadzor nad njihovim delom , pa tudi vsi , ki jim je naloženo uporabljanje prava . Bistvena naloga pravne znanosti je , da z uporabo metodologije mora razvrstiti , uskladiti , pokazati na njihovo povezanost in soodvisnost pravnih pravil , pa tudi protislovnost in nelogičnost ter ponuditi sredstva za odpravljanje pomanjkljivosti pravnega sistema . Za sistematizacijo prava je pravna znanost razvila ustrezno metodologijo . Izhodiščna prvina so splošna in abstraktna pravna pravila . Druga prvina je pravna ustanova , v katero so povezana pravila , ki urejajo družbena razmerja ali med seboj povezana razmerja . Že opredelitev pravne ustanove priča o tem , da je pravni sistem sestavljen iz številnih pravnih ustanov na zelo raznolikih področjih pravnega urejanja : prodajna pogodba , odškodninska odgovornost , prištevnost , silobran , zastaranje terjatev , posvojitve , krajevna pristojnost državnih organov itd . Ustanova prodajna pogodba je odvisna od širše pravne ustanove ; od pogodbe , v katero so združena vsa tista pravna pravila , ki določajo splošne značilnosti pogodbenih razmerij , le – ta pa od še širše ustanove ; od pravnega posla , ki zajema pravna pravila , ki določajo temeljne značilnosti te vrste aktov . Pravne ustanove so povezane v pravne panoge , ki zaobjemajo pravno ureditev obsežnih področij družbenih odnosov . Sodobni pravni sistemi so sestavljeni iz sorazmerno velikega števila pravnih panog . Pri tem je prihajalo do razdružitve enotne panoge v več novih panog ter do oblikovanja povsem novih pravnih panog zaradi novo nastalih družbenih razmerij , ki so terjala posebno pravno ureditev . Prav zaradi te razgibanosti pravnega urejanja ni vselej popolnega soglasja v pravni znanosti o številu in pri poimenovanju pravnih panog . Dvodelbe pravnih panog :

- ♣ mednarodno in notranje (državno) pravo ,
- ♣ materialno in formalno pravo ,
- ♣ javno in zasebno pravo .

► Javno pravo

V javno pravo so tista pravna pravila , ki urejajo organizacijo državne oblasti ter nadrejen odnos do posameznikov in varujejo javne interese . Pravne panoge javnega prava so : ustavno , upravno in mednarodno pravo .

► Zasebno pravo

V zasebno pravo sodijo pravna pravila , ki urejajo odnose med zasebnimi pravnimi subjekti (fizičnimi in pravnimi osebami) v skladu z njihovimi zasebnimi interesi . Pravne panoge zasebnega prava so : civilno in gospodarsko pravo .

► Javno – zasebno pravo

Gre za opazno prepletanje zasebnopravnih in javno pravnih prvin . Med take lahko uvrstimo kazensko materialno in procesno pravo , civilne postopke in tudi delovno in socialno pravo ter družinsko pravo .

27. Katere so poglobitve pravne panoge in kateri so veliki pravni sistemi .

Sodobni pravni sistemi so sestavljeni iz sorazmerno velikega števila pravnih panog , ki so se postopoma izoblikovale v razvoju modernega prava . Poglobitve pravne panoge so : Ustavno , kazensko , upravno , finančno , civilno , družinsko , gospodarsko pravo , delovno in socialno pravo , mednarodno javno pravo , mednarodno zasebno pravo in evropsko pravo (pravo EGS in EU) .

Veliki pravni sistemi

Vsak pravni sistem posamezne države je posebna celota z jasno izraženimi lastnostmi , ki so pogojene z razmerami politično organizirane družbe , ki jo oklepa pravni sistem : z materialnim temeljem , z njeno ideologijo , vrednotami , zgodovinskim razvojem , znanostjo itn . Sodobne pravne sisteme razvrstimo v naslednje velike pravne sisteme :

- **Evropski (kontinentalni) pravni sistem**

Evropski pravni sistem izhaja iz rimskega prava , z vsemi predelavami in modernizacijami , ki se začnejo v 12. stoletju ter vodijo postopoma k izoblikovanju najznačilnejših prvin evropskega pravnega sistema . Ta sistem temelji na splošnih in abstraktnih pravnih pravil ter univerzalnih pravnih načelih zakonodajalca . Sodstvo je podrejeno pravnim pravilom zakonodajalca . Kot temeljne značilnosti evropskega pravnega sistema označimo privilegiran položaj zakonodajalca , vztrajanje pri jasno razpoznavnem in notranje usklajenem pravnem sistemu ter načinu pravnega odločanja , ki ohranja zvestobo zakonodajalca in s tem uresničuje temeljne pravne vrednote (zakonitost ter pravno varnost in predvidljivost) .

- **Angleško – ameriški pravni sistem**

Ko imamo v mislih angleško pravo , se uporablja oznaka common law (sistem občega prava) . Angleško pravo je po svojem zgodovinskem nastanku in po svojih značilnostih sodniško pravo (judge made law) kar ga loči od evropskega kontinentalnega pravnega sistema . Najpomembnejši viri so običaji v taki podobi , kot so jim jo dali pravniki oziroma sodniki kraljevskih sodišč ; zakon , ki je podrejen občemu pravu . Sodnik uporabi zakon samo , če so v njem nedvoumne in natančne določbe , drugače sodnik odloči po občem pravu ; sodni precedensi (osrednji pravni vir) , na katere se sodniki zaradi zgodovinsko pravne kulture in pravniške vzgoje čutijo izjemno vezani .

- **Islamsko pravo**

Islamsko pravo je izrazit primer tradicionalnega verskega pravnega sistema . Osrednji pravni vir je Koran (sveta muslimanska knjiga) , zbirka božjih zapovedi . Temeljna značilnost islamskega prava je nadrejenost verske zapovedi nad pravno zapoved . V nekaterih državah so islamsko pravo odpravili (v Turčiji , Albaniji , bivši Sovjetski zvezi) . Poleg islamskega prava prištevamo še hindujsko pravo in druge pravne sisteme Daljnega vzhoda in Afrike , pri čemer pripada tem pravom omejena in podrejena vloga v okviru celovitega normativnega sistema posamezne državne skupnosti .

28. Opredeli metode pravnih znanosti .

Pravna znanost ima svoj predmet in za njegovo preučevanja je razvila primerne metode . Uporaba te ali one metode , ali več metod hkrati , je odvisna od tega , kako raziskovalci dojamajo predmet svojega raziskovanja , kakšne raziskovanje si postavijo in od metodološke izurjenosti in obvladovanja zapletenih postopkov posamezne metode . Metode pravne znanosti so :

A) **Dogmatična metoda**

Dogma je trditev , ki ne prenese (dopušča) nobenega dvoma in zunanjega preverjanja . Najpomembnejša sredstva (znanja) so : jezik , logika in pravni sistem . Jezikovno preučevanje se loteva pravnih določb z uporabo znanj , ki so se razvila v okviru sodobnega jezikoslovja , ter vseh tistih znanj , ki nastajajo ob preučevanju specifičnosti pravnega jezika kot jezika zakonodajalca , pravne prakse in pravne teorije . Logično preučevanje zajema logiko , sodbe in sklepanje , analizo in sintezo . Dogmatična metoda je nujno potrebna za razlaganje pravnih določb , za oblikovanje , razčlenjevanje in sistematiziranje pravnih norm , za raziskovanje bistvenih lastnosti pravnega sistema in njegovih temeljnih sestavin . Tej metodi očitajo pretirano ozkost in nekritičnost , saj se meni le za normativno stran prava in zanemarija vzročno – funkcionalno povezavo med pravom in drugimi družbenimi pojavi . Metoda ni kritična , kolikor kritičnost vežemo zgolj na problem soočanja normativnega in dejanskega .

B) **Sociološka metoda**

Sociološko metodo opredeljujejo kot spoznavanje družbene resničnosti prava . S sociološko metodo spoznavamo , kakšna je vzročna – funkcionalna povezanost prava in družbenih pojavov oziroma kaj vpliva na oblikovanje prava ter kako udejanjanje povratno učinkuje na družbo . Bistvo metode so prilagojeni njeni postopki (načini raziskovanja) . Ti postopki so : analiza dokumentov , pravnih in tudi takih , ki so s pravom v neposredni zvezi (sodbe , sodni spisi v celoti , parlamentarni zapisniki itn) , ki se je lotimo drugače kot pri dogmatični metodi . Metodo oziroma tistega , ki jo uporablja , naj bi zavezovala nekatera temeljna načela sociološkega raziskovanja , med njimi zlasti znanstveno objektivnost in vrednotna (ideološka , politična) nevtralnost .

C) **Primerjalna metoda**

Primerjalna metoda je miselni postopek , s katerim odkrivamo podobnosti in različnosti med posameznimi pravnimi sistemi ali njihovimi deli . S to metodo kritično ovrednotimo domače pravne institute , predlagamo preoblikovanje . Zgledovanje po tujih vzorih ne sme pomeniti nekritičnega posnemanja , ampak odkrivanje tistega , kar je mogoče prenesti v domač pravni prostor . S primerjalno metodo vrednotimo zakonodajo , pravne ustanove , sodno in drugo prakso , pa tudi pravno doktrino . Brez razumevanja tujega zgleda v domači prostor ne more biti uspešna . Uporabno je tedaj , ko ne gre za neposredno posnemanje , ampak za iskanje samostojnih zakonodajnih rešitev . Za uspešno uporabljanje primerjalne metode moramo poznati zgodovinske , družbeno – aktualne , terminološke posebnosti itn .

D) **Zgodovinska metoda**

Zgodovinska metoda obravnava posamezne pojave v kontekstu časa . Upošteva dejstva preteklega dogajanja , skuša najti odgovor na vprašanje , kaj je neka dejstva , pravne odločitve , akte izzvalo . Relativizira pretirano ostro postavljanje zgodovinskih mejnikov , odpira pogled v nastajanje pravne kulture , utrjuje spoznanje o povezavi zgodovinskih elementov za sedanost . Metodološki prijemi izhajajo iz spoznanja , da se moramo zgodovinskih virov lotiti posebej občutljivo , da ohranimo možnost objektivnega in osveščujočega spoznavanja .

E) Aksiološka (deontološka) metoda

Aksiološko metodo označimo kot postopek vrednotenja , ocenjevanja , kritičnega presojanja prava , ki si kot izhodišče jemlje vrednoto ali več povezanih vrednostnih meril . Ta metoda vodi k oblikovanju odgovora na vprašanje , kakšno pravo si želimo in katero pravo zavračamo in terjamo njegovo spremembo . Potrebna so vrednostna merila , ki so v družbi različna , nasprotujoča . Kljub različnosti in spremenljivosti vrednot je mogoče ugotoviti nekaj univerzalnih ali absolutnih vrednot (npr. človekovo življenje , svoboda , enakost , varnost , pravičnost , mir itn .) . Legitimnost oblasti je odvisna od podpore ljudi , ki pričakujejo varstvo vrednot . Vrednotenje je odvisno od vsakokratne politike , ideologije . Te univerzalne vrednote so nedvomno najpomembnejša izhodišča za ocenjevanje kakovosti prava v družbi .

29. Opredeli primarne in sekundarne pravne vire Evropske unije .

Pravo Evropske unije velja za samostojen pravni red , neposredno nadrejen pravnim redom članic in se uporablja v državah članicah neposredno . Evropski pravni red je celota predpisov , sestavljen pa je iz primarne in sekundarne zakonodaje .

A) Primarni pravni viri

Primarni pravni viri so ustanovitvene pogodbe , ki so ustvarile skupnost , potem dopolnitvene pogodbe , pristopne pogodbe , ki so jih sklenile države članice in vse pogodbe med Skupnostjo in tretjimi državami . Politično in gospodarsko združevanje evropskih držav je utemeljeno s štirimi pogodbami :

- ♣ pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo ,
- ♣ pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za jedrsko energijo ,
- ♣ pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti in
- ♣ pogodba o ustanovitvi Evropske unije ali Maastrichtska pogodba .

Zaradi razvoja in širitve so bile te pogodbe deležne nekaterih vsebinskih sprememb in dopolnitev .

B) Sekundarni pravni viri

Sekundarni pravni viri so pravni akti določeni v 189. členu Pogodbe o Evropski skupnosti . Tvorijo jih : uredbe , direktive , odločbe , priporočila in mnenja .

Pravni sistem Evropske unije se razvija zelo hitro , predvsem s pomočjo sekundarnih dokumentov , ki jih sprejemajo institucije Skupnosti .

Pomembna razlika med primarno in sekundarno zakonodajo je , da pri oblikovanju primarne zakonodaje države članice sodelujejo v precej večji meri in bolj suvereno kot pri sprejemanju sekundarne zakonodaje , kjer države članice sodelujejo le prek svojih predstavnikov v institucijah Skupnosti .

Pravo Skupnosti je enotno in v celoti veljavno v vsej Skupnosti , posamično pravo ene države ga ne more izničiti . Iz pogodb izhaja , da ima to pravo prednost pred pravom držav članic .

KONEC

